

Somaliërs in Nijmegen

Een historisch onderzoek naar de onderwijs- en arbeidsintegratie van Somalische vluchtelingen in Nijmegen 1989-2012

Bron: 14 november 2018, Vluchtelingen in de klas: Somalië, *Onderwijs van morgen* <https://www.onderwijsvanmorgen.nl/vluchtelingen-in-de-klas-somalie/>

Bachelorwerkstuk

Naam student: M.G.A. Jacobs

Naam begeleider: Paul Puschmann

Datum: 15-01-2020

Woordenaantal: 9986

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Status quaestionis	3
Onderzoeksopzet en Methode	6
Hoofdstuk 1: Onderwijs	9
1.1 Archiefonderzoek	10
1.2 Interviews	15
1.3 Deelconclusie	17
Hoofdstuk 2: Arbeidsmarkt	19
2.1 Archiefonderzoek	20
2.2 Interviews	26
2.3 Deelconclusie	28
Conclusie	30
Bibliografie	32
Primaire bronnen	32
Secundaire bronnen	33
Waarvan kranten	34
Waarvan webpagina's	34
Waarvan rapporten	34
Illustraties	34
Bijlagen Interviews	35
Bijlage 1	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 2	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 3	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 4	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 5	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Inleiding

De integratie van Somalische vluchtelingen in Nederland kwam de afgelopen jaren vaak negatief in de politiek en media naar voren. In 2017 stelde de NOS dat de vluchtelingen uit de jaren negentig goed presteerden in het Nederlandse onderwijs.¹ De uitzondering op deze groep waren de Somalische kinderen. Zij zouden namelijk achterblijven op de andere vluchtelingengroepen. In datzelfde jaar stelde de politicus Gert-Jan Segers in *Trouw* dat Somaliërs ook onderpresteerden op de arbeidsmarkt. Volgens hem verkeerde tachtig procent van de Somaliërs in Nederland in de bijstand, waardoor deze groep volgens hem niet goed geïntegreerd zou zijn.²

De integratie van de Somalische vluchtelingen begint in de jaren negentig. In deze periode kwamen verschillende groepen vluchtelingen naar Nederland om hier asiel aan te vragen. De voornaamste groepen waren: Afghanen, Irakezen, Iraniërs, Joegoslaven en Somaliërs. Waarbij de laatstgenoemde groep de afgelopen jaren veel kritiek heeft ontvangen over hun integratie in de Nederlandse samenleving.³ Kritiek op de integratie van migranten in de Nederlandse samenleving is niet van alle tijden. Eind jaren zeventig en begin jaren tachtig vestigden steeds meer migranten zich permanent in Nederland, waar voorheen sprake was van een terugkeerbeleid. Als reactie hierop kwam de overheid met een beleid waardoor deze immigranten konden integreren met behoud van eigen cultuur.⁴ Deze multiculturele samenleving bleef niet onbetwist. Vanaf de millenniumwisseling klonken uit verschillende wetenschappelijke disciplines kritische geluiden over de multiculturele samenleving. Deze kritische geluiden mondden uiteindelijk uit in een academisch debat over het slagen van de integratie van migranten in Nederland.

Status quaestionis

De kritiek op de multiculturele samenleving ontstond vanuit sociaal-culturele kant, waarin Pim Fortuyn en Paul Scheffer een prominente rol in vervulden. Naast academici waren zij ook politici, wat ervoor zorgde dat het academische debat ook politiek beladen werd. De socioloog Fortuyn publiceerde in 1997 zijn boek *Tegen de islamisering van onze cultuur*, waarin hij stelde dat de multiculturele samenleving mislukt was.⁵ Door de islamitische achtergrond van veel immigranten, botsten hun normen en waarden met de Nederlandse normen en waarden. Daarbij was er een proces aan de gang waar de immigranten langzamerhand de sociale onderklasse vormden in Nederland. Volgens Fortuyn was dit het bewijs dat de multiculturele samenleving mislukt was. In 2000 kwam Scheffer met een soortgelijke boodschap

¹ 'Vluchtelingenkinderen uit jaren 90 presteren goed op school', *NOS* (7 maart 2017).

² 'Gert-Jan Segers: "Ik hoop dat meerderheidsdenken me vreemd zal blijven"' *Trouw* (13 oktober 2017).

³ 'Helpt Somaliërs in Nederland zit in de bijstand' *de Volkskrant* (12 mei 2015); 'Integratie Somaliërs moet anders' *Trouw* (2 april 2014); 'Vluchtelingenkinderen uit jaren 90 presteren goed op school', *NOS* (7 maart 2017); 'Gert-Jan Segers: 'Ik hoop dat meerderheidsdenken me vreemd zal blijven' *Trouw* (13 oktober 2017).

⁴ J. Jansen, *Bepaalde huisvesting: een geschiedenis van opvang en huisvesting van immigranten in Nederland, 1945-1995* (Amsterdam 2006) 148-156.

⁵ P. Fortuyn, *"Tegen de islamisering van onze cultuur." Nederlandse identiteit als fundament* (Utrecht 1997).

door een artikel in het *NRC* te plaatsen genaamd ‘Het multiculturele drama’.⁶ Dit artikel zette hij zeven jaar later kracht bij door zijn boek *Het land van aankomst* te publiceren. Scheffer beweerde in dit boek dat de migratie en integratie die in het verleden in Nederland hebben plaatsgevonden niet te vergelijken is met de integratie van minderheden vandaag de dag. Net als Fortuyn beweerde hij dat de cultuur van voornamelijk islamitisch migranten te veel botsten met de Nederlandse cultuur. Beiden lieten ze zich sceptisch uit over de komst van de vluchtelingen die zich gedurende de jaren negentig in Nederland hebben gevestigd. Door de verschillende politieke kleur waar Scheffer (PVDA) en Fortuyn (VVD) op dat moment vanuit schreven, was de receptie van hun werken totaal verschillend.

Het kritische geluid kwam niet alleen vanuit de sociaal-culturele kant, maar werd eind jaren negentig aangevuld door de econometrist Pieter Lakeman. In zijn boek *Binnen zonder kloppen* probeerde Lakeman het mislukken van de multiculturele samenleving te verklaren vanuit economisch perspectief.⁷ In dit onderzoek trachtte Lakeman aan te tonen dat immigratie veel meer geld heeft gekost dan het heeft opgeleverd. Nederland zou namelijk zeventig miljard gulden verlies hebben geleden door migratie. Dit komt mede door werkloze migranten die een uitkering ontvingen. De asielzoekers die in de jaren negentig naar Nederland waren gekomen zouden alleen nog maar meer bijdragen aan dit verlies.

Het tegengeluid op de kritiek uit sociaal-culturele en economische hoek, kwam voornamelijk vanuit de geschiedwetenschap. Als reactie op het *Het land van aankomst* van Scheffer, brachten migratiehistorici Herman Obdeijn en Marlou Schrover in 2008 hun boek *Komen en gaan* uit.⁸ Waar Scheffer stelde dat migratie door de eeuwen heen niet te vergelijken is, beweerden Obdeijn en Schrover dat deze vergelijking wel gemaakt kan worden. De multiculturele samenleving is volgens deze historici niet mislukt, aangezien de verschillende migrantengroepen die in het verleden naar Nederland zijn gekomen tijd nodig hadden om te integreren. De recentere immigranten, waaronder de vluchtelingen uit de jaren negentig, vormden hierop geen uitzondering. De sociale historici Jan Lucassen en Leo Lucassen deelden dit standpunt in hun boek *Vijf eeuwen migratie*⁹. Zij trachtten in dit werk integratie van migranten in historisch perspectief te plaatsen. Hieruit kwam voort dat de ontvangende samenleving een cruciale rol speelden bij de integratie van migranten. De multiculturele samenleving was volgens deze geschiedkundigen geen mislukking. Zij stelden dat wanneer de ontvangende samenleving mogelijkheden bood, migranten na drie generaties sociaaleconomisch niet meer negatief te onderscheiden waren van de rest van de bevolking.

De vluchtelingen uit de jaren negentig waren pas recent in Nederland toen het academische debat over de multiculturele samenleving werd gevoerd. In de rapporten van het Sociaal en Cultureel

⁶ ‘Het multiculturele drama’, *NRC Handelsblad* (29 januari 2000).

⁷ P. Lakeman, *Binnen zonder kloppen: Nederlandse immigratiepolitiek en de economische gevolgen van Nederland 1914-1995* (Amsterdam 1999).

⁸ H. Obdeijn en M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Amsterdam 2008).

⁹ L. Lucassen en J. Lucassen, *Vijf eeuwen migratie. Een verhaal van winnaars en verliezers* (3^e druk; Amsterdam; Antwerpen 2015).

Planbureau (SCP) ‘Jaarrapport integratie’ uit 2005 en ‘Vluchtelingengroepen in Nederland’ uit 2011, bleek dat deze groep op het gebied van structurele integratie goed scoorden.¹⁰ Dit hield in dat hun prestaties in het onderwijs en op de arbeidsmarkt relatief snel stegen en in de buurt kwamen van de rest van de bevolking. De uitzondering in de groep waren de Somalische vluchtelingen. Dat de structurele integratie van Somalische vluchtelingen moeizaam verliep toonde de antropoloog Esther van den Reek in 2001 aan in haar verkennend onderzoek *Somaliërs en integratie*.¹¹ Ze liet hier zien dat Somalische vluchtelingen in Nederland moeite hadden om mee te komen in zowel het onderwijs als op de arbeidsmarkt. Dit verkennende onderzoek werd kwantitatief onderbouwd door de in 2010 en 2017 verschenen rapporten ‘Somaliërs in Nederland’ van Regioplan en ‘Gevlucht met weinig bagage’ van het SCP.¹²

De verklaringen waarom Somaliërs slechter scoorden op het gebied van structurele integratie bleven in de voorgenoemde rapporten vaak beperkt tot de lage opleiding van de vluchteling, slechte beheersing van de Nederlandse taal en de grote cultuurverschillen.¹³ Daarnaast is er in de literatuur ook weinig beschikbaar hierover. Een verklaring voor de prestaties van Somaliërs in het onderwijs schemert door in het boek *Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie* van de psycholoog Trees Pels en antropoloog Marjan de Gruijter.¹⁴ Zij stelden dat de uiteengevallen gezinnen van de Somalische vluchtelingen van invloed waren op de lagere niveaus in het voortgezet onderwijs van Somalische vluchtelingen in vergelijking met andere vluchtelingengroepen. De econoom Joop Hartog en demograaf Aslan Zorlu gaven in hun artikel ‘How important is homeland education for refugees’ economic position in The Netherlands?’, een aanvullende verklaring.¹⁵ Door de vele alleenstaande minderjarige asielzoekers onder de Somalische vluchtelingen, scoorde deze groep volgens hen lager op het gebied van opleidingsniveau dan de vergelijkbare vluchtelingengroepen.

In het artikel ‘The Employment Experience of Refugees in the Netherlands’ kwamen de antropoloog Thomas de Vroome en socioloog Frank van Tubergen tot een tweetal bevindingen die van invloed waren op de positie van Somaliërs in Nederland op de arbeidsmarkt.¹⁶ Op basis van kwantitatief enquêteonderzoek legden de onderzoekers de link tussen ‘human capital’ en de positie van de vluchteling op de arbeidsmarkt. Somaliërs in Nederland zouden over minder vaardigheden en

¹⁰ E. Dourleijn en J. Dagevos, *Vluchtelingengroepen in Nederland* (Den Haag 2011); P. Schnabel e.a., *Jaarrapport integratie 2005* (Den Haag 2005).

¹¹ E. Van den Reek, *Somaliërs en integratie: een profielschets* (Tilburg 2001).

¹² J. Klaver, P. Poel en J. Stouten, *Somaliërs in Nederland. Een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor het beleid* (Amsterdam 2010); ; I. Andriessen e.a., *Gevlucht met weinig bagage. De leefsituatie van Somalische Nederlanders* (Den Haag 2017).

¹³ E. Dourleijn e.a., *Vluchtelingengroepen in Nederland*; P. Schnabel e.a., *Jaarrapport integratie 2005*; E. Van den Reek, *Somaliërs en integratie*; J. Klaver e.a., *Somaliërs in Nederland*; I. Andriessen e.a., *Gevlucht met weinig bagage*.

¹⁴ T. Pels en M. de Gruijter, *Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie. Opvoeding en ondersteuning in gezinnen uit Iran, Irak, Somalië en Afghanistan in Nederland* (Assen 2005).

¹⁵ J. Hartog en A. Zorlu, ‘How important is homeland education for refugees’ economic position in The Netherlands’ *Journal of Population Economics* 22.1 (2009) 219-246.

¹⁶ T. de Vroome en F. van Tubergen, ‘The employment experience of refugees in the Netherlands’ *International Migration Review* 44.2 (2010) 376-403.

competenties beschikken, wat hun ondervertegenwoordiging op de arbeidsmarkt kan verklaren. Daarnaast blijkt dat het emigreren van gevestigde Somalische vluchtelingen in Nederland ook een negatieve invloed zou hebben op de vertegenwoordiging van Somalische vluchtelingen op de arbeidsmarkt. Deze stelling vindt ondersteuning in het internationale onderzoek ‘Identities on the Move’ van de sociaalgeografen Deborah Sporton en Gill Valentine.¹⁷ In beide werken geven de onderzoekers wel aan dat ze niet genoeg gegevens hebben om deze verklaring te bewijzen.

Onderzoeksopzet en Methode

De Somalische vluchtelingen zijn een unieke migrantengroep in het debat over de multiculturele samenleving, aangezien zij volgens de onderzoeksrapporten en media problematisch structureel zijn geïntegreerd in vergelijking met gelijktijdig gekomen vluchtelingengroepen. Een verklaring voor deze structureel minder goede integratie blijft echter beperkt. In dit onderzoek wordt getracht om vanuit een historisch perspectief een verklaring te bieden waarom de onderwijs- en arbeidsintegratie van Somalische vluchtelingen problematisch verliep in Nijmegen tussen de periode 1989-2012.

Deze onderwijs- en arbeidsintegratie vallen onder structurele integratie, waarvoor de definitie van de socioloog Jaco Dagevos wordt gehanteerd: ‘Structurele integratie verwijst naar de deelname van etnische minderheden aan kerninstituties als onderwijs en arbeid en de verschillen die op dit vlak bestaan tussen etnische minderheden en autochtonen.’¹⁸ Als middelgrote stad met een representatief aantal Somalische vluchtelingen, dient Nijmegen als ideale casus om deze structurele integratie te onderzoeken.¹⁹ De Somalische vluchtelingen zijn in twee golven naar Nederland gekomen, zoals te zien in figuur 1. De reden voor het vluchten uit Somalië, was voor beide groepen de burgeroorlog en aanhoudende instabiliteit in het land.²⁰ Er is voor de periode 1989-2012 gekozen, om de integratie van beide golven mee te nemen in dit onderzoek.

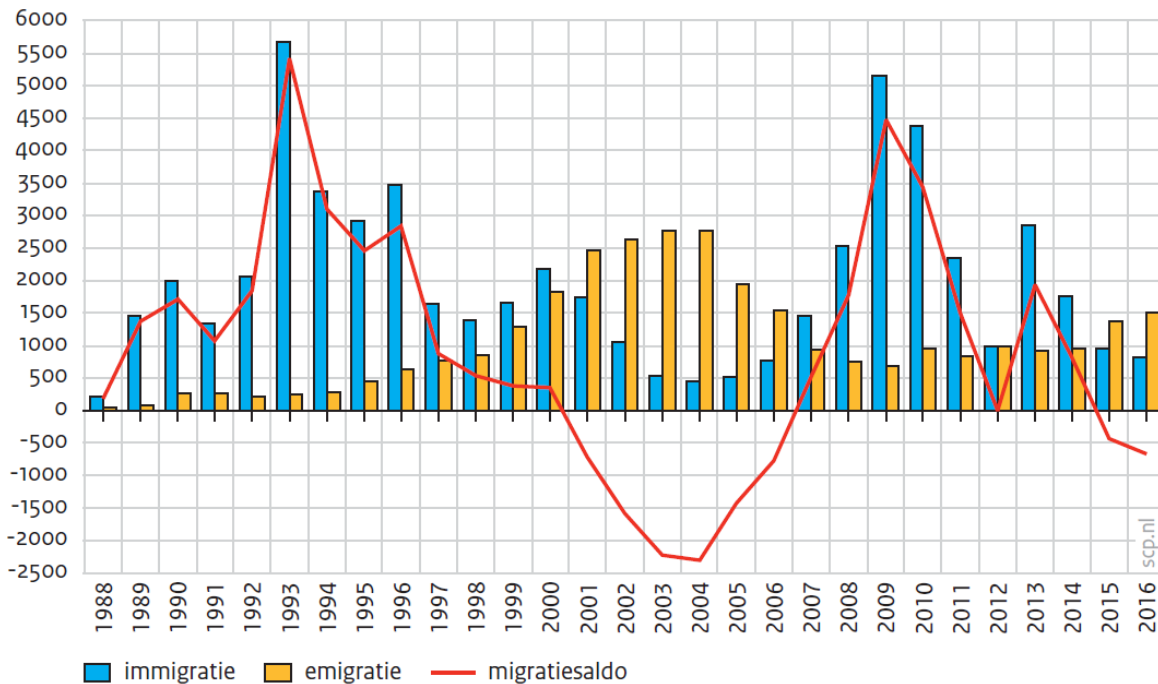
¹⁷ D. Sporton en V. Gill, Sporton, ‘Identities on the Move: the integration experiences of Somali refugee and asylum seeker young people’ *Economic and Social Research Council* (2007).

¹⁸ J. Dagevos, *Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland* (Den Haag 2001) 7.

¹⁹ J. Klaver e.a., *Somaliërs in Nederland* 17.

²⁰ E. Van den Reek, *Somaliërs en integratie: een profielschets*, 15-19.

Figuur 1: Immigratie, emigratie en migratiesaldo van Somalische Nederlanders, 1988-2016 (in absolute aantallen)

Bron: I. Andriessen e.a., *Gevlucht met weinig bagage. De leefsituatie van Somalische Nederlanders* (Den Haag 2017) 7.

Deze scriptie bestaat uit twee hoofdstukken, waar in hoofdstuk 1 de onderwijsintegratie wordt behandeld en in hoofdstuk 2 de arbeidsintegratie. Beiden hoofdstukken zijn onderverdeeld in drie delen. In het eerste deel wordt gebruik gemaakt van archiefmateriaal en in het tweede deel wordt gebruik gemaakt van interviews. In het derde deel worden deze bevindingen samengebracht tot een deelconclusie.

Het archiefmateriaal bestaat voornamelijk uit verslagen van Stichting Het Inter-lokaal. Deze stichting had als doel de sociaaleconomische achterstand van allochtonen te verminderen.²¹ Om deze reden startte deze stichting het Tusmo-Project om de integratie van Somalische vluchtelingen te bevorderen. Het project duurde van 1994 tot 2004, waar in totaal dertien complete stukken door de jaren beschikbaar van zijn, die in 2012 werden geschonken aan het Regionaal Archief Nijmegen.²² Het archiefmateriaal van Stichting Het Inter-lokaal wordt voornamelijk aangevuld met stukken uit het archief van de gemeente Nijmegen, als Dienst Educatie en Welzijn en Dienst Sociale zaken.²³

²¹ Huis van Nijmeegse de Geschiedenis https://www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl/info/Stichting_Het_Inter-lokaal (13-01-2020).

²² Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972 – 2004 (1384).

Het tweede deel van beide deelvragen is gebaseerd op de methode *Oral History*. Deze methode is onder historici omstreden, wat voornamelijk komt door twee redenen. Ten eerste zouden de bronnen subjectief zijn, aangezien de interviewer ook een rol speelt in de totstandkoming van het materiaal. De tweede reden die vaak wordt gegeven is de beperking van het menselijk geheugen. Mensen zouden hun leven namelijk herinneren vanuit het heden, waardoor historische validiteit verloren gaat. Wanneer rekening gehouden wordt met beide factoren, is *Oral History* een onmisbare methode. Het geeft namelijk een stem aan de sociale groepen die niet in het bestaande bronmateriaal voorkomen.²⁴

Het proces van *Oral History* bestaat uit vier stappen: de werving, het interview, het transcript en de analyse. Het boek *De mensen en de woorden* van historicus Selma Leydesdorff biedt in dit proces een duidelijke houvast.²⁵ In totaal zijn er vijf respondenten geïnterviewd, waarbij er gebruik is gemaakt van een half gestructureerde vragenlijst. De interviews zijn opgenomen en woordelijk getranscribeerd, wat het mogelijk maakte deze interviews te analyseren. De transcripten zijn te vinden in de bijlage.

Het vinden van Somaliërs in Nijmegen die bereid waren om geïnterviewd te worden, ging niet probleemloos. Door zowel persoonlijk als telefonisch verschillende winkels, stichtingen en personen te benaderen, is het toch gelukt om de vijf respondenten te interviewen. Een korte profielschets:

De eerste respondent is Abdullah, een 33-jarige man die in 2006 alleen vanuit Somalië naar Nederland is gekomen. Hij is eigenaar van de Somalische winkel Bakaro Shop in Nijmegen.

De tweede respondent is de 63-jarige Mahamed. Hij is in 2007 alleen naar Nederland gevlucht, maar woont nu door gezinshereniging met zijn gezin in Nederland.

De derde respondent is de vijftigjarige Nour, die vanuit Mogadishu naar Nederland is gekomen. Nour is net als de vorige respondent alleen naar Nederland gekomen en later is Nederland met zijn gezin herenigd.

De vierde respondent is Hassan, een 32-jarige man uit Mogadishu die in 2009 alleen is gevlucht naar Nederland. Hij werkt in Nijmegen, waar hij nu ook met zijn gezin woont.

De vijfde respondent is Keen, een vijftigjarige vrouw, die in 1995 naar Nederland vluchtte. Ze werkt voor de gemeente Nijmegen bij de Adviescommissie Allochtonen.

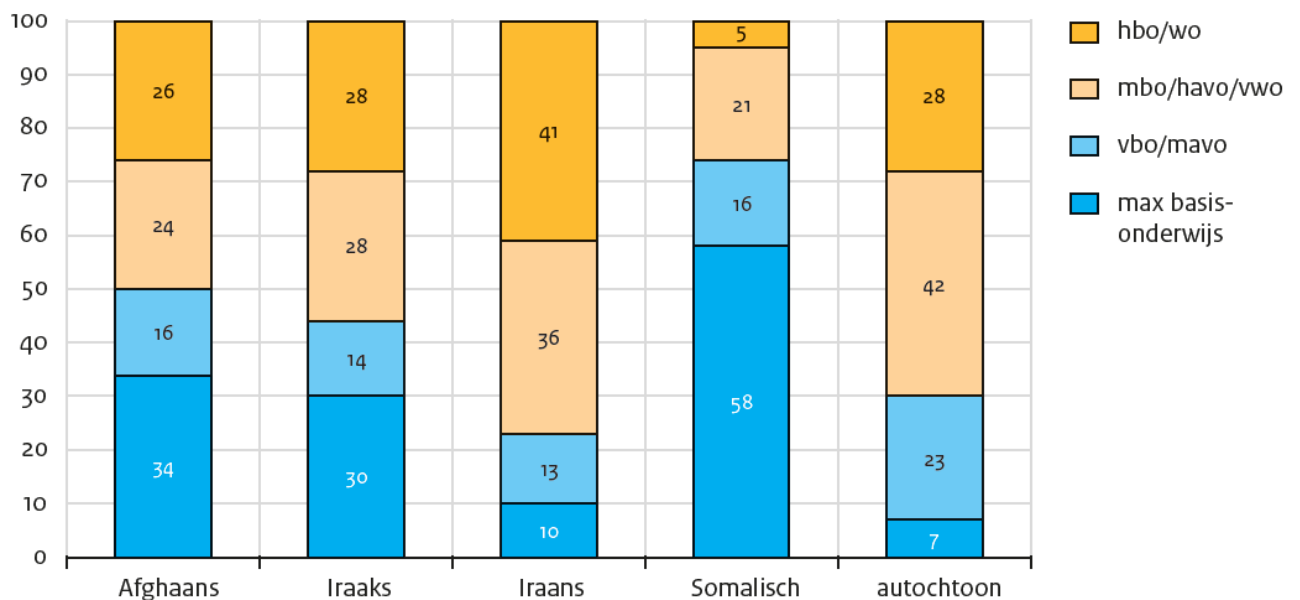
²⁴ Bruno de Wever en Pieter François, *Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis in praktijk* (Schaarbeek 2003) 7; M. Hülsken, *'Kiezen voor kinderen?': Vrouwentijdschriften en hun lezeressen over het katholieke huwelijksleven, 1950-1975'* (Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen, 2010) p. 24-29; Leydesdorff, *De mensen en de woorden* (Amsterdam 2004) 43-79.

²⁵ S. Leydesdorff, *De mensen en de woorden* (Amsterdam 2004) 80-102.

Hoofdstuk 1: Onderwijs

Onderwijs is een belangrijke indicator die aangeeft hoe het gesteld is met de structurele integratie van de Somalische vluchtelingen. Op vele terreinen is onderwijs bepalend voor de kansen van de Somalische vluchteling in de samenleving. Zo biedt onderwijs de mogelijkheid om: de Nederlandse taal te leren, sociale contacten op te bouwen en een betere positie te verwerven op de arbeidsmarkt.²⁶ Uit figuur 1 blijkt dat Somalische vluchtelingen wat betreft opleidingsniveau lager scoren dan vergelijkbare vluchtelingengroepen. Uit de rapporten verschenen tussen de periode 1989-2012 komen vergelijkbare cijfers naar voren. Ook op het gebied van Nederlandse taalbeheersing scoorden de Somalische vluchtelingen relatief laag, blijkt uit schaa scores van het CBS uit 2009.²⁷

Figuur 1: Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaande 15-64-jarigen, naar etnische herkomst, 2009 (In procenten)

Bron: E. Dourleijn en J. Dagevos, *Vluchtelingengroepen in Nederland* (Den Haag 2011) 14.

In Nijmegen presteerden de Somalische vluchtelingen ook ondermaats, blijkt uit meerdere rapporten. De verbetering van de onderwijspositie van Somalische vluchtelingen kwam bijvoorbeeld als belangrijkste prioriteit naar voren tijdens de Nijmeegse Somalia-conferentie in 1996. Er wordt door Somaliërs en de gemeente gesproken over een zorgwekkende situatie, omdat ze de taal niet beheersten

²⁶ J. Dagevos e.a., *Rapportage minderheden* 8, 37-39; F. Smit e.a., *Opvattingen van allochtone ouders over onderwijs: tussen wens en realiteit. Een inventarisatie van de verwachtingen en wensen van ouders ten aanzien van de basisschool en educatieve activiteiten in Rotterdam* (Nijmegen 2005) 1-4.

²⁷ T. Pels en Marjan de Gruijter, *Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie* 39-42; E. Van den Reek, *Somaliërs en integratie* 53-59; E. Dourleijn en J. Dagevos, *Vluchtelingengroepen in Nederland* 14; J. Klaver e.a., *Somaliërs in Nederland* 17-20; I. Andriessen e.a., *Gevlucht met weinig bagage* 52-67.

en de kinderen niet meekwamen in het onderwijs.²⁸ Waarom deze Somalische vluchtelingen deze problematiek ervaarden, zal in dit hoofdstuk besproken worden. In het eerste deel wordt er gekeken naar archiefmateriaal en in het tweede deel zal het probleem op basis van vijf interviews met Somalische vluchtelingen bekeken worden. In het derde deel worden deze bronnen samengebracht om een completere visie van de integratieproblematiek omtrent onderwijs te verklaren. Onderwijs is een breed begrip, dus het zal ondergebracht worden in drie categorieën: taalonderwijs, voortgezet onderwijs en vervolgopleidingen.²⁹

1.1 Archiefonderzoek

Taalonderwijs

Wanneer vluchtelingen in Nederland komen en willen integreren is de eerste prioriteit het leren van de taal, aangezien dit toegang geeft tot andere facetten van de samenleving. Kinderen leren vaak Nederlands op school, terwijl jongvolwassenen en volwassen alleen tijdens hun inburgeringscursus taalonderwijs krijgen. In Nederland wordt het leren van Nederlands vaak aangeduid als NT2 (Nederlands als tweede taal). Somalische vluchtelingen hadden te maken met verschillende problemen wanneer zij de taal wilden leren.

Een van de voornaamste problemen was de hoge uitval van Somalische vluchtelingen in het volgen van het taalonderwijs. De absentie van Somaliërs was hoog: de studenten kwamen vaak niet opdagen of stopten plotseling. Een viertal oorzaken komen naar voren die dit probleem verklaren. Ten eerste komt naar voren dat Somaliërs structuur misten, maar ze hier wel behoefte aan hadden. Door de jarenlange onrust in Somalië en de vluchtperiode is structuur en vastigheid verdwenen in het leven van de vluchtende Somaliër. Deze structuur oppakken, kostten ze grote moeite. Een tweede probleem dat vooral voor Somalische vrouwen gold, was het feit dat ze hun kinderen nergens kwijt konden wanneer zij de taallessen wilden bijwonen. Ten derde waren de taallessen niet verplicht en waren er dus geen sancties aan verbonden wanneer de vluchteling niet kwam opdagen. De vierde oorzaak was de onzekerheid van vast verblijf in Nederland, waardoor de vluchteling soms geen motivatie kon opbrengen voor het leren van de taal.³⁰

²⁸ Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972 – 2004 (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996); Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004 (1384), inv. nr. 316, Conferentie 'Integratie van Somaliërs in Nederland' en publicaties naar aanleiding daarvan (2001-2003).

²⁹ Het basisonderwijs is buiten beschouwing gelaten, aangezien hier weinig bronmateriaal over beschikbaar is.

³⁰ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996); Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004 (1384), inv.nr. 311, Adviesgroep (2000-2002); RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv. nr. 316, Conferentie 'Integratie van Somaliërs in Nederland' en publicaties naar aanleiding daarvan (2001-2003); Regionaal Archief Nijmegen, Bestuursdienst Gemeente Nijmegen 1992 – 1998, inv.nr. 2448, Emancipatie en minderheden. Algemeen beleid., overige zaken (1992-1998).

Een andere oorzaak waarom Somaliërs slecht presteerden in het taalonderwijs kan gevonden worden in de aanbod kant. Veel Somaliërs konden niet beginnen aan de taallessen, omdat de wachtrijen veel te lang waren. Uitgenodigde vluchtelingen kregen voorrang bij de taallessen. In 1994 stonden bij het instituut 'Rijk van Nijmegen', dat taallessen verzorgt, maar weinig Somalische vluchtelingen ingeschreven. Een gelijktijdig gekomen groep vluchtelingen als de Iraniërs stonden in dat jaar 3 keer zoveel ingeschreven als de Somalische vluchtelingen.³¹ De reden hiervoor was dat Somalische vluchtelingen vaak niet op uitnodiging kwamen en langer moesten wachten op een officiële status. Een vluchteling mocht namelijk pas beginnen aan zijn inburgeringscursus en dus ook taalonderwijs, wanneer deze een officiële status had gekregen. Dit zorgde ervoor dat de meeste Somalische vluchtelingen rond de 12 en 24 maanden moesten wachten voordat ze konden beginnen aan taalonderwijs. In combinatie met het voriggenoemde ontbreken van structuur, werkte dit niet bevordelijk voor de Somalische vluchteling. Wanneer ze eindelijk mochten beginnen aan de taallessen, bleken deze lessen vaak niet op niveau te zijn. De problemen die speelden bij de aanbodzijde van het taalonderwijs versterkten het feit dat de vluchtelingen zelf niet kwamen opdagen bij de taallessen.³²

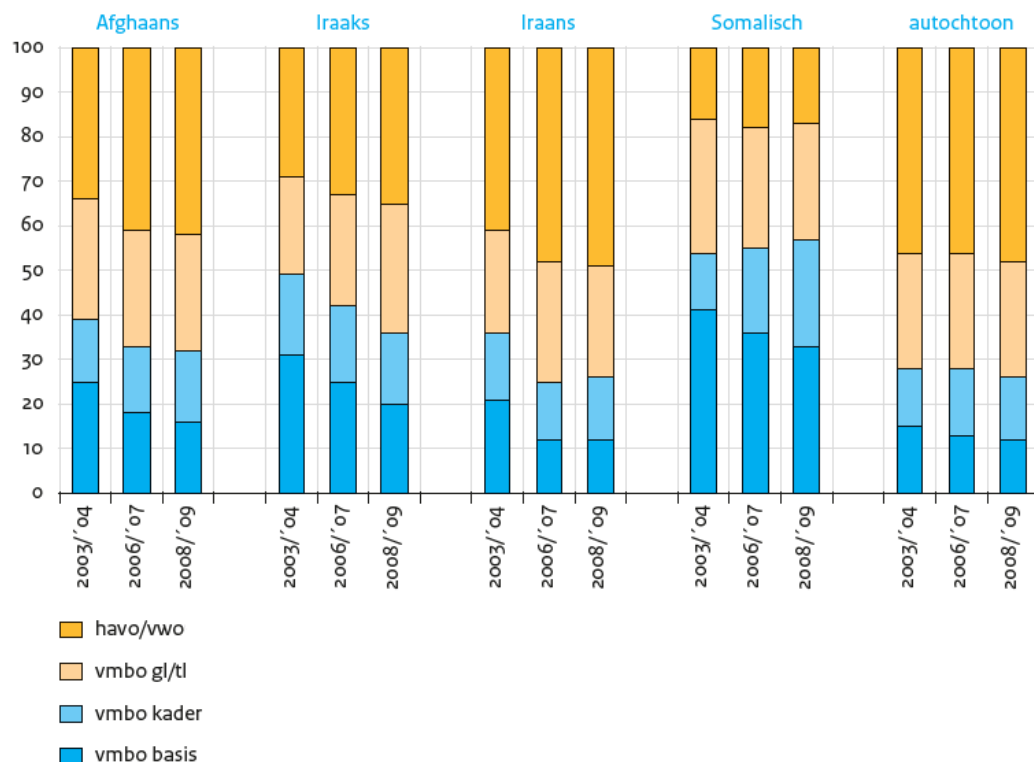
Voortgezet onderwijs

Vluchtelingen uit de jaren negentig presteerden over het algemeen bijzonder goed in het middelbare onderwijs. Ze deden het beter dan de al gevestigde migranten en kwamen in de buurt van het niveau van Nederlandse jongeren zonder migratieachtergrond. De uitzondering op deze groep waren de Somalische jongeren. Figuur 2 laat zien dat deze groep zich in de onderste niveaus van het voortgezet onderwijs bevond en ondervetegenwoordigd was in de niveaus havo en vwo. Daarnaast verlieten ze vaker voortijdig het voortgezet onderwijs in vergelijking met de andere vluchtelingengroepen, blijkt uit figuur 3. Dit kan als graadmeter worden gezien voor het niet gelijk presteren in het voortgezet onderwijs in vergelijking met de andere migrantengroepen en autochtonen Nederlanders. De oorzaken voor deze lagere schoolprestaties verschillen. De belangrijkste oorzaken die naar voren komen zijn: gebrek aan structuur, afwijkende gezinsituatie, gedragsproblemen en cultuursverschillen.

³¹ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996); Regionaal Archief Nijmegen, Dienst Educatie en Welzijn Gemeente Nijmegen 1985 - 1998 (1107), inv.nr. 2781, Instelling voor Volwasseneducatie Rijk van Nijmegen/Studiecentrum Rijk van Nijmegen. Subsidiëring activering basiseducatie en coördinatie taallessen (1994-1998); E. van den Reek, *Somaliërs en integratie: een profielschets* (Tilburg 2001) 37-41.

³² RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996); RAN, Stichting Het Inter-lokaal 2004 (1384), inv.nr. 311, Adviesgroep (2000-2002); RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv. nr. 316, Conferentie 'Integratie van Somaliërs in Nederland' en publicaties naar aanleiding daarvan (2001-2003).

Figuur 2: Leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs, naar onderwijsniveau en etnische herkomst, 2003/'04-2008-'09

Bron: E. Dourleijn en J. Dagevos, *Vluchtelingengroepen in Nederland* (Den Haag 2011) 97.

Figuur 3: percentage drop-outs in het voortgezet onderwijs in 2003 (18-34)

	Somaliërs	Afghanen	Iraakezen	Turken	Marokkanen
Diploma vo	69%	84%	81%	79%	83%
Drop-out	31%	16%	19%	21%	17%

Bron: J. Klaver e.a., *Somaliërs in Nederland. Een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor het beleid* (Amsterdam 2010) 19.

Net zoals in het taalonderwijs, hadden Somalische jongeren moeite met de structuur. In Somalië bestond er veel structuur in het leven van de Somalische jeugd, wat bestond uit strikte regels in de samenleving, autoritaire school en strenge sociale controle. Dit viel weg tijdens de vluchtperiode. Na een lange afwezigheid was het moeilijk voor de Somalische jongeren om deze structuur weer op te pakken. Hierdoor lagen de absenties onder Somalische jongeren hoog in het middelbaar onderwijs. De consequenties die aan afwezigheid verbonden zaten, schuwden de leerlingen vaak niet, aangezien deze in Somalië vaak veel strenger waren.³³

³³ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv. nr. 316, Conferentie 'Integratie van Somaliërs in Nederland' en publicaties naar aanleiding daarvan (2001-2003); Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004, inv.nr. 313, Begeleid wonen voor Somalische alleenstaande minderjarige asielzoekers (2000 – 2002).

De moeilijke gezinssituatie van veel jongeren had hierop een verstekend effect. Zo zou volgens cijfers uit 1999 van het CBS maar 42 procent van de Somalische kinderen in gezinsverband opgroeien, waar vaak de vader ook nog eens ontbrak. Dat de vader ontbrak, kwam mede door de vele echtscheidingen die plaatsvonden onder Somaliërs in Nederland. In 2000 eindigde ongeveer veertig procent van de huwelijken van Somaliërs in Nederland, het gemiddelde in Nederland lag toen op dertig procent.³⁴ In het Somalische gezin had de moeder vaak de opvoedende rol, waardoor de vader na een echtscheiding vaak uit het gezinsplaatje verdween. Ouders speelden vaak een belangrijke rol in het motiveren van kinderen om naar school te gaan, zeker in Somalië. In Nederland hadden deze kinderen vaak geen ouders om deze rol te vervullen. Zo bestonden er in Nijmegen veel alleenstaande minderjarige asielzoekers, waarvan er in 2000 twintig dakloos waren. Als de ouders wel in beeld waren, was een veelvoorkomende klacht van scholen dat deze weinig interesse toonden in hun schoolprestaties of er weinig van mee kregen door hun gebrekkige Nederlands.³⁵

Een andere oorzaak die veel wordt genoemd is het gedrag van de Somalische leerlingen op school. De gedragsproblemen die deze leerlingen vertoonden, bestonden uit twee uitersten van elkaar: ze waren druk, respectloos en oncontroleerbaar of juist timide en stil. Deze gedragsproblemen vloeiden voornamelijk voort uit de traumatische ervaringen opgelopen tijdens de vluchtperiode, de burgeroorlog en door verlies van familieleden. De internationale schakelklas van het Canisius college, de school in Nijmegen met de meeste vluchtelingen, erkende deze problemen maar schreef deze toe aan vluchtelingen in het algemeen. Opvallend is dat ondanks het systematisch slechter presteren van Somalische leerlingen, er geen specifiek beleid voor deze groep is gemaakt in de aanpak van asielzoekers in het middelbaar onderwijs.³⁶ De problemen die Somaliërs in deze klas ondervonden werden wel benoemd in het evaluatierapport van de Internationale schakelklas, maar een groepsspecifieke analyse en advies hoe hiermee om te gaan, ontbrak. Het Tusmo-project pleitte wel voor meer aandacht voor deze groep, maar het lijkt erop dat hier niks mee werd gedaan.³⁷

Wat daarnaast nog van grote invloed was op de schoolprestaties, waren de grote cultuurverschillen. In Somalië was de docent de baas in de klas en had deze ook een opvoedende functie.

³⁴ E. van den Reek, *Somaliërs en integratie: een profielschets* 64-68; T. Pels en Marjan de Gruijnter, *Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie* 39-42.

³⁵ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996); RAN, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004, inv.nr 317, Eindmeting en evaluatie (2002); Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-Lokaal en voorgangers, inv.nr. 313, Begeleid wonen voor Somalische alleenstaande minderjarige asielzoekers (2000 – 2002).

³⁶ Regionaal Archief Nijmegen, Canisius College, locatie Berg en Dalseweg 1995 – 2000 (1070), inv.nr. 126, Jaarverslag van de Internationale Schakelklas (1998-1999); RAN, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004, inv.nr. 313, Begeleid wonen voor Somalische alleenstaande minderjarige asielzoekers (2000 – 2002).

³⁷ RAN, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004, inv.nr 317, Eindmeting en evaluatie (2002); Regionaal Archief Nijmegen, Canisius College, locatie Berg en Dalseweg 1995 – 2000 (1070), inv.nr. 126, Jaarverslag van de Internationale Schakelklas (1998-1999); RAN, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004, inv.nr. 313, Begeleid wonen voor Somalische alleenstaande minderjarige asielzoekers (2000 – 2002).

In Nederland daarentegen hing er een open en liberale sfeer in de klas, waar sommige Somalische leerlingen niet mee om konden gaan. Dit resulteerde in slechte schoolresultaten, maar ook in het feit dat veel Somalische jongeren in het speciaal onderwijs belandden. Dit had als gevolg dat sommige Somaliërs zich in Nederland gediscrimineerd voelden en naar het Verenigd Koninkrijk emigreerden.³⁸

Ten slotte speelden genderverhoudingen een belangrijke rol. Zo konden sommige jongens moeilijk gezag accepteren van leraressen. Somalische meisjes presteerden vaak beter op school, gaven docenten op scholen in Nijmegen aan. De oorzaak hiervoor is dat van hen verwacht werd dat zij na school naar huis gingen, integenstelling tot de Somalische jongens. Zij maakten vaker hun huiswerk en zagen school meer als een kans voor zelfontplooiing.³⁹

Vervolgopleiding

Somalische vluchtelingen die in Somalië al hun middelbare school hadden afgerond en aan het studeren waren, wilden in Nederland graag verder met studeren. Eenmaal hier werden ze met verschillende problemen geconfronteerd, die het volgen van een vervolgopleiding bemoeilijkten. Een van de grootste oorzaken hiervoor was dat Somalische diploma's niet erkend werden. Het onderwijssysteem ziet er dusdanig anders uit dat de doorstroom naar een vervolgopleiding moeilijk verliep. Zo konden sommige Somalische vluchtelingen niet beginnen op een hbo of universiteit, maar moesten ze een mbo-opleiding volgen of zelfs weer terug naar de middelbare school. In Somalië volgden zij vaak het hoogste niveau onderwijs en in Nederland moesten ze onderaan beginnen, wat demotiverend werkte en resulteerde in hoge uitval of het niet beginnen aan een opleiding.⁴⁰

Niet alleen de lage inschatting van potentiële studenten werkte demotiverend, ook het gebrek aan steun in Nederland was niet bevorderend. De studenten mochten pas beginnen met een opleiding wanneer zij een officiële status hadden en de Nederlandse taal goed beheersten. Dit verliep, zoals eerder vermeld, moeizaam. Voor studenten die wilden studeren aan de universiteit, was wel een fonds opgericht (University Assistance Fund). Om toegelaten te worden tot dit fonds moesten zij echter hun verhaal opnieuw vertellen, wat veel van ze als traumatisch ervoeren. Daarnaast was het verplicht om een Nederlands staatsexamen te maken voor de Nederlandse taal, die als te moeilijk werd ervaren.⁴¹

³⁸ RAN, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972 – 2004 (1384), inv.nr. 314, Voortgang (2001 – 2002); D. Sporton en V. Gill, Sporton, "Identities on the Move: the integration experiences of Somali refugee and asylum seeker young people." Economic and Social Research Council (2007) 3-8.

³⁹ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv. nr. 316, Conferentie 'Integratie van Somaliërs in Nederland' en publicaties naar aanleiding daarvan (2001-2003).

⁴⁰ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv. nr. 316, Conferentie 'Integratie van Somaliërs in Nederland' en publicaties naar aanleiding daarvan (2001-2003); Regionaal Archief Nijmegen, Dienst Educatie en Welzijn Gemeente Nijmegen 1985 – 1998 (1107), inv.nr. 1343, Somalische Vereniging Gelderland (1996-1998).

⁴¹ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996).

1.2 Interviews

Taalonderwijs

De vijf respondenten hebben allen taalonderwijs gevolgd tijdens hun inburgeringscursus. Uit hun verhalen blijkt dat zij hier veel aan hebben gehad, alhoewel ze ook de complicaties en verbeterpunten opmerkten. De geïnterviewde Abdullah stelt dat het belangrijk is om de taal te beheersen, omdat het anders onmogelijk is om de Nederlandse samenleving te begrijpen. Abdullah moest wachten met het volgen van taalonderwijs totdat hij zijn officiële status had. Zijn grootste probleem was dan ook dat hij nogmaals moest wachten terwijl hij eigenlijk al mocht beginnen aan de taallessen: “Ja, Ja, Ja, per klas mogen er bepaalde mensen, als deze vol is moet je wachten. Ik moest zelf een paar maanden wachten.”. Daarnaast vond Abdullah het vervelend dat er te weinig taalonderwijs bij de inburgeringscursus zat inbegrepen. Extra taallessen moest hij zelf aanvragen bij Stichting Vluchteling: “Je krijgt ook nog iemand die elke twee keer per week bij je huis komt, dat is een vrijwilliger van vluchtelingenwerk. Die moet je via vluchtelingenwerk aanvragen, VVN noemen ze dat.”

Dezelfde problemen ervaarden Mahamed, Hassan en Nour, maar ondanks dat, zagen zij vooral de voordelen in van het taalonderwijs dat zij in Nijmegen hebben gevolgd. Op de vraag hoe Mahamed het taalonderwijs ervaarde, antwoordde hij: “ja ik heb heel veel ervaren, omdat ik had geen lezen en schrijven, maar nu heel goed schrijven, lezen is heel goed en praten ook. Lezen is vooral goed, maar sommige woorden ik niet begrijp. Ik heb vooral de taal geleerd in die drie jaar”. Hij gaf wel aan dat hem geen extra les werd aangeboden, terwijl hij de taal heel moeilijk vond. Om toch zijn Nederlandse taal te verbeteren heeft Mahamed ervoor gekozen vrijwilligerswerk te doen: “Er werd mij geen extra les aangeboden, maar ik ging wel vrijwilligerswerk. Beetje aan taal, hierdoor had ik meer mensen om meer te praten”. Ook Hassan ontbrak het aan extra taallessen, maar door zijn jongere leeftijd, ervaring als vertaler Engels en het snel vinden van een baan, kostte het hem minder moeite om het Nederlands te leren.

Waar Mahamed vooral de extra taallessen miste, vond Nour de wachttijden een groot probleem voordat hij kon beginnen aan de taallessen: “1 jaar, ik ben in asielzoekerscentrum daarna naar huis, na twee maanden beginnen inburgering. Als jij geen status of geen document hebt niet meer school.”. In totaal heeft hij 14 maanden moeten wachten voordat hij kon beginnen met het leren van de taal. Het leren van de taal ervaarde Nour als heel moeilijk, ook hem ontbrak het aan extra lessen. Toch wist Nour hier een oplossing voor te vinden: “Via internet, grote mensen die al langer wonen helpen, mijn broer al lange tijd in Nederland, maar ook televisie, wanneer langzaam praten”. Door het gebruik van internet, televisie en zijn sociale netwerk in Nederland, vond Nour de benodigdheden die hij nodig had bij het leren van de Nederlandse taal. Keen zag ook de voordelen van dit sociale netwerk voor de Somalische vluchteling in. Als maatschappelijk werker bij de gemeente startte zij in 2003 een initiatief dat de Nederlandse taal onder Somalische vluchtelingen probeerde te bevorderen: “Toen zijn we begonnen, alle Somalische ouders hebben zelf initiatief genomen dat ze de kinderen hun kinderen taalondersteuning krijgen en toen hebben wij drie wijken in Nijmegen ook taalondersteuning gestart in samenwerking met studenten van Radboud”.

Voortgezet onderwijs

Van de vijf respondenten heeft niemand in Nederland voortgezet onderwijs gevolgd. Wel laten Keen en Nour weten welke problemen ze ondervonden als ouder waarvan de kinderen voortgezet onderwijs volgden. Daarnaast ondervond Keen in haar werk soortgelijke problemen als waar Somalische vluchtelingen in het voortgezet onderwijs tegenaan liepen. De problemen die Nour voornamelijk ondervond, hadden te maken met zijn moeite met de Nederlandse taal: “Als jij kinderen hebt, en je moet bijvoorbeeld briefje sturen op school, als jij niet weet wat bedoelen die briefje, dat is een probleem. Als jij vragen jouw kinderen en zij heeft probleem, dat zegt ze ‘die meneer zegt jij hebt goed gedaan’. Je moet zelf weten wat betekent die briefje in Nederland. Dat is probleem.’”. Toch heeft Nour hier ook zelf naar hulp gezocht: “*Iemand komt van ‘STIP’ als jij briefje stuurt, als jij niet snapt*”. Via wijkteams bood ‘STIP’ hem de hulp om toch betrokken te zijn in de onderwijsvoortgang van zijn kinderen.

Volgens Keen presteerden Somaliërs niet veel slechter in het voortgezet onderwijs dan vergelijkbare migrantengroepen. Deze problematische positie valt deels te wijten aan de twee golven Somaliërs die naar Nederland zijn gekomen: “Die groep presteert denk ik heel goed. Maar onderzoek is gebaseerd, wij hebben twee groepen, wij hebben groep jaren negentig en we hebben groepen na tweeduizend, naar Nederland gekomen”. Ze denkt dat de kinderen uit de jaren negentig en de tweede generatie Somaliërs in Nederland wel een betere positie hebben in het voortgezet onderwijs. Dit komt alleen niet naar voren door de tweede golf Somalische vluchtelingen, aangezien zij weer opnieuw moesten beginnen. Cijfers van het CBS lijken haar punt te onderbouwen. Wanneer er wordt gekeken naar Somalische vluchtelingen die voor hun 13^e naar Nederland zijn gekomen of in Nederland zijn geboren, komt hun opleidingsniveau overeen met dat van de Iraaks en Afghaanse vluchtelingen uit Figuur 2.⁴² Keen, die zelf in de jaren negentig is gekomen, ervaart dit ook in haar familie: “Maar je hebt ook heel veel kinderen, universiteit, vwo, die arts zijn, kinderen die in de jaren negentig hier geboren zijn, die ken ik mijn familie heel veel”.

Vervolgonderwijs

De enige respondent die een vervolgopleiding heeft gevolgd is Keen, de andere vijf zijn na hun inburgeringscursus direct begonnen met (vrijwilligers)werk. De reden dat veel Somaliërs geen vervolgonderwijs hebben gevolgd heeft Keen zelf ondervonden: “Ik heb heel veel met vallen en staan, heel veel dingen ben ik ook tegengekomen, mijn uitkering geblokkeerd. Dat ik wel gewoon verder studeren, ze zeiden nee ga maar gewoon kapper leren of schoonmaak dingen doen, daar heb ik niet naar geluisterd”. Voordat Keen in Nederland kwam studeerde ze Politicologie en internationale betrekkingen in Somalie. Toen ze hier kwam wilde ze deze opleiding voortzetten aan de universiteit van Leiden, maar dit was niet mogelijk volgens haar: “Ik kwam hier zielige asielzoeker binnen, laat ik het maar zo zeggen. Dan heb je een heel ander niveau op andere mensen binnen, dat moet je accepteren”. Door zelf hard te

⁴² I. Andriessen e.a., *Gevlucht met weinig bagage*, 55.

studeren en op zoek te gaan naar kansen is Keen er wel in geslaagd om zowel een mbo als hbo opleiding af te ronden, ze zegt hierover: “Het is wel mogelijkheid, maar mogelijkheid moet je krijgen en zelf willen, zoeken zelf, heel hard werken om mogelijkheid ergens te vinden, zit ergens”⁴³.

1.3 Deelconclusie

De archiefstukken en de interviews geven een duidelijk inzicht in de problematiek die de Somalische vluchtelingen ondervonden in het Nijmeegse onderwijs. Ondanks het gebrek aan literatuur en een beperkte bronnencorpus, komen er toch een aantal factoren naar voren die als verklaring kunnen dienen voor deze problematiek.

In het taalonderwijs wordt duidelijk dat de oorzaak van de problemen zich bevonden bij zowel de vluchtelingen, als de overheid en de taalinstellingen. Uit de archiefstukken blijkt dat de vluchtelingen moeite hadden met structuur terug krijgen in hun leven. Vanuit de aanbodzijde leek dit probleem alleen maar versterkt te worden, dit kwam door het lange wachten op een officiële status en de lange wachtrijen bij de taalinstellingen. Uit de interviews blijkt dat ook de geïnterviewde Nour en Abdullah dit als groot probleem zagen. Daarnaast bleken de taallessen vaak niet afgestemd op niveau van de vluchteling, waardoor Abdullah, Mahamed en Nour aangewezen waren op hun eigen sociale netwerk om toch de taal te leren. Een verklaring is dus te vinden in het feit dat de voorzieningen van de aanbodzijde niet waren afgestemd op de problemen die de Somalische vluchtelingen ervaarden.

In het voortgezet onderwijs ervaarden Somalische jongeren veel problemen. Uit de literatuur blijkt dat voornamelijk de opgebroken gezinnen een rol speelden in de lage onderwijsniveaus van Somalische jongeren.⁴⁴ Dit wordt ook duidelijk in het archiefmateriaal. De interviews laten zien dat ouders als Nour, door zijn slechte beheersing van de Nederlandse taal, moeite hadden met het helpen van zijn kinderen in het onderwijs. Het gezin dient dus als een van de verklaringen waarom Somalische jongeren op lagere niveaus te vinden waren. Om te stellen in hoeverre het gezin een rol speelde, zal vervolgonderzoek moeten worden gedaan. Daarnaast ervaarden Somalische jongeren problemen in het onderwijs, zoals: het wegvallen van structuur, gedragsproblemen door traumatische ervaringen en cultuurverschillen. Voor deze problemen leek de Internationale Schakelklas in Nijmegen geen specifieke oplossingen te bieden. Een verklaring kan hier dus, net als in het taalonderwijs, gevonden worden in de aanbodzijde die niet goed afgestemd was op de vraagzijde. Een factor waar rekening mee gehouden moet worden is het feit dat Somalische kinderen uit de jaren negentig wel op gelijk niveau presteerden met de andere vluchtelingengroepen, zoals Keen beweerde. Cijfers van het CBS bevestigen deze uitspraak, waardoor deze factor als een belangrijke nuance voor de lagere prestaties van Somalische jongeren in het voortgezet onderwijs dient.

⁴³ Zie bijlage 1,2,3,4,5.

⁴⁴ T. Pels en Marjan de Gruijnter, Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie 39-42.

De problemen in het vervolgonderwijs die uit het archiefmateriaal naar voren komen, heeft Keen zelf ervaren. De Somaliërs in Nijmegen ondervonden twee grote moeilijkheden wanneer zij wilden studeren in Nederland, dit waren: het niet erkennen van diploma's en het gebrek aan mogelijkheden. Keen wilde zelf verder studeren op de universiteit, maar werd hier niet toegelaten. Ze moest op het mbo beginnen, waar verschillende moeilijkheden op haar pad kwamen, zoals het stopzetten van haar uitkering. Door deze obstakels ontstond er moedeloosheid en frustratie bij de Somalische vluchtelingen, waardoor ze meestal niet begonnen aan vervolgonderwijs of vroegtijdig stopten. Hulp bij deze obstakels was moeilijk of niet te vinden, waardoor de Somalische vluchtelingen er alleen voorstonden. Deze moeilijkheden in combinatie met gebrek aan kansen, dient als factor waarom vluchteling ondervertegenwoordigd waren in het vervolgonderwijs.

Hoofdstuk 2: Arbeidsmarkt

De tweede belangrijke indicator van sociaal-structurele integratie van Somalische vluchtelingen is hun participatie op de arbeidsmarkt. Participatie op de arbeidsmarkt heeft als gevolg dat vluchtelingen financieel op eigen been kunnen staan en deelnemen aan de Nederlandse samenleving. Ook op langere termijn werkt deze participatie bevorderend voor de sociaal structurele integratie. Het zorgt ervoor dat de vluchteling zijn/haar inkomenspositie en daarmee ook zijn huisvesting op hetzelfde niveau komt als de overige bevolking.⁴⁵

Uit landelijke cijfers in figuur 4 blijkt dat de Somalische vluchtelingen een zwakke positie innamen op de arbeidsmarkt. In vergelijking met zowel de autochtonen als de niet-westerse migrantengroepen, waren de Somaliërs significant ondervertegenwoordigd in de netto participatiegraad. Alhoewel er over de jaren vóór 2003 geen systematische gegevens beschikbaar zijn, komt wel hetzelfde beeld naar voren. Dit wijzen twee kleinschalige onderzoeken uit de jaren negentig uit, die aantonen dat Somaliërs in Nederland grote moeite ondervinden op de arbeidsmarkt en een groot deel van de Somaliërs van een sociale uitkering leeft.⁴⁶ Nijmegen vormde hierop geen uitzondering, hier zijn ook geen cijfers voor beschikbaar, maar in meerdere bronnen komt naar voren dat dit landelijke probleem ook in Nijmegen het geval was. Dit vormde dan ook de aanleiding voor de beroepskeuzebegeleiding dag voor Somaliërs in 1996 en tevens vele andere soortgelijke projecten.⁴⁷

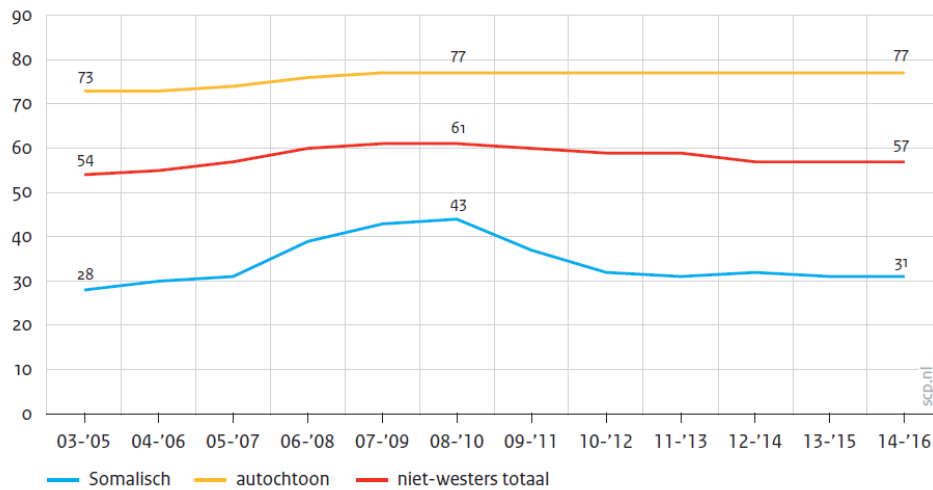
In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de vraag waarom Somaliërs in Nijmegen een zwakke positie innamen op de arbeidsmarkt tussen de periode 1989-2012. Deze vraag wordt beantwoord in twee delen. Het eerste deel bestaat uit archiefonderzoek, waarbij eerst de structurele problemen in kaart worden gebracht, die worden vervolgens toegelicht met twee voorbeelden. Om de noodzakelijke nuance aan te brengen zal ik ter afsluiting deze problematiek bekijken vanuit een andere invalshoek. Het tweede deel bestaat uit vijf interviews. Tot slot worden deze twee delen samengevoegd om een completer antwoord te kunnen geven op de deelvraag.

⁴⁵ J. Dagevos e.a., *Rapportage minderheden* (Den Haag 2003) 7-9; J. Geets e.a., 'Nieuwe migranten en de arbeidsmarkt', *Tijdschrift van het steunpunt WSE* (2006) 47-50.

⁴⁶ T. Verschueren, *De hoorn van waanzin. Soedan, Ethiopie, Somalie* (Leuven 1995); A. Warsema, A. van Keulen & F. de Graaf, *Somalische ouders over opvoeden in Nederland* (Amsterdam 1998).

⁴⁷ I. Andriessen e.a., *Gevlucht met weinig bagage. De leefsituatie van Somalische Nederlanders* (Den Haag 2017) 114-116; RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996).

figuur 4: Nettoparticipatie (drie jaar gemiddelden), naar herkomst, 15-64 jaar, 2003-2016 (in procenten)

Bron: I. Andriessen e.a., *Gevlucht met weinig bagage. De leefsituatie van Somalische Nederlanders* (Den Haag 2017) 114.

2. 1 Archiefonderzoek

De Somalische vluchtelingen kwamen gedurende hun verblijf verschillende kansen en obstakels tegen in hun zoektocht naar een baan. Om een verklaring te bieden voor de zwakke positie op de arbeidsmarkt van Somalische vluchtelingen in Nijmegen, zal er eerst gekeken moeten worden naar de structurele oorzaken die gedurende de hele periode aanwezig waren. Een van de grootste moeilijkheden waar de Somalische vluchtelingen in het begin tegenaan liepen, waren de cultuurverschillen.⁴⁸ Velen wisten hun weg niet vinden in alle bureaucratische procedures en raakten verdwaald in het papierwerk. Volgens Bashir, een medewerker van Stichting Inter-lokaal, die Somalische vluchtelingen hielp bij het vinden van een baan, waren er wel veel voorzieningen in Nijmegen, maar waren deze vaak verborgen of moeilijk bereikbaar. Daarnaast wantrouwden veel Somaliërs deze instanties, mede omdat ze vaak geen passend werk te bieden hadden. Een treffend voorbeeld over dit wantrouwen was het antwoord van een Somalische vluchteling in Nijmegen op de vraag: ‘waarom een Somaliër nooit lachte wanneer hij bij de sociale dienst kwam’. De Somaliër reageerde met het Nederlandse spreekwoord: ‘wie de bal kaatst kan hem terug verwachten’.⁴⁹

Een andere oorzaak is te vinden in het ontbreken van structuur en ritme in het leven van de Somalische vluchteling, dat ook een rol speelde in het vorige hoofdstuk. Wanneer de vluchtelingen een officiële status hadden, mochten ze beginnen met werken. Door de jarenlange burgeroorlog in Somalië,

⁴⁸ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996)

⁴⁹ Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972 - 2004 (1384), inv.nr. 310, Verslagen van werkbijeenkomsten (2000 – 2002); RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 314, Voortgang (2001 – 2002); RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 318, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996); Rapporten over de gemeente Nijmegen, Integratiemonitor, Ontwikkelingen en analyses op integratiegebied (2007).

de vluchtperiode en het lange wachten op een officiële status, verliep het leven van een Somalische vluchteling behoorlijk chaotisch. Wanneer een vluchteling wilde werken waren structuur en ritme een belangrijk aspect. Het gebrek hieraan resulteerde erin dat veel vluchtelingen niet klaar waren voor een baan, te laat kwamen bij sollicitaties en op hun werk moeite hadden met de Nederlandse werktijden.⁵⁰

Wanneer een Somalische vluchteling in aanmerking kwam voor betaalde arbeid, was er vaak geen sprake van passend werk. Het betrof in de meeste gevallen onregelmatig werk, waarbij de vluchteling op oproepbasis of op onregelmatige uren moest werken. Ondanks hun gebrek aan structuur, betekende dit niet dat ze hier geen behoefte aan hadden. Dit soort ‘klapstoelbanen’ werkten dan ook zeker niet bevorderend. Evenzeer waren de banen vaak ook niet op niveau. Deze betaalde arbeid bestond vaak uit laaggeschoold fabriekswerk. Bij de vluchtelingen die hoogopgeleid waren in Somalië en waarvan hun diploma's in Nederland niet werden gewaardeerd, ontstond veel frustratie over deze laaggeschoolde arbeid. Het ontbreken van passend werk resulteerde in het feit dat de Somaliërs een uitkering verkozen boven te gaan werken.⁵¹

Bovendien kampten verscheidene groepen Somaliërs met specifieke problemen, waardoor ze dreigden buiten de samenleving te vallen en dus niet konden participeren op de arbeidsmarkt. Deze problemen kenden vaak hun grondslag in de psychische problematiek van de vluchteling, veroorzaakt door de burgeroorlog en de vluchtperiode. Zo had Nijmegen te kampen met een groep jonge dakloze Somalische vluchtelingen, die door hun psychische problemen moeilijk te helpen waren. Ook kampten veel van deze vluchtelingen met een verslaving. Alcohol en Qat waren de grootste boosdoeners, Nijmegen telde in 2004 rond de vijftien Somalische Qat verslaafden. Deze psychische problemen en verslavingen versterkte het effect van het ontbreken van structuur en ritme bij sommige Somalische vluchtelingen.⁵²

Deze structurele oorzaken zijn terug te vinden in twee beroepskeuzetrajecten georganiseerd voor Somaliërs. Het eerste voorbeeld vond in 1996 plaats bij het beroepskeuze begeleidingstraject voor Somalische vluchtelingen. Hieruit komen de moeilijkheden naar voren om Somalische vluchtelingen aan een baan te krijgen. Het traject bestond uit samenwerking tussen Vluchtelingenwerk Nijmegen, Dienst Sociale Zaken van de Gemeente Nijmegen, project nieuwkomer en stond onder toezicht van Artemis, een bedrijf gespecialiseerd in loopbaanbegeleiding. Ze probeerden de taal- en opleidingseisen zo laag mogelijk te houden zodat iedereen zich kon aanmelden. Het verwerven van deelnemers ging moeizaam. Er moest een extra selectieronde gehouden worden en de ingangseisen werden verder omlaag

⁵⁰ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 310, Verslagen van werkbesprekingen (2001-2002); Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972 – 2004 (1384), inv.nr. 317, Eindmeting en evaluatie (2002); B. Tuk e.a., *Je wilt je kind niet kwijtraken* (Utrecht 2010) 12-16.

⁵¹ Regionaal Archief Nijmegen, 310 Verslagen van werkbesprekingen, 2000 - 2002, 1 omslag; RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 314, Voortgang (2001 – 2002); Regionaal Archief Nijmegen, 1343 Somalische Vereniging Gelderland, 1996-1998, 1 omslag; N. Van der Veecken, *Somalische mannen in beeld. Vinden, verbinden en meedoen* (Nijmegen 2014) 7-10.

⁵² Regionaal Archief Nijmegen, 313 Begeleid wonen voor Somalische alleenstaande minderjarige asielzoekers, 2000 - 2002, 1 omslag; Regionaal Archief Nijmegen, 317 Eindmeting en evaluatie (2002); M. de Jonge en C. Veen, *Qatgebruik onder Somaliërs in Nederland* (Utrecht 2011).

geschreefd. Uiteindelijk werden er zeven van de beoogde twaalf kandidaten gestrikt om deel te nemen aan het traject. Vier van deze kandidaten kwamen daadwerkelijk opdagen. Ondanks de lage opkomst wordt er wel geconcludeerd dat deze vier vluchtelingen veel geleerd zouden hebben over de Nederlandse werkcultuur en de arbeidsmarkt. Het vinden van een betaalde baan zou echter nog wel even duren, aangezien de totstandkoming van een beroepskeuze een langdurig proces is.⁵³

In 2001 werd er door WaalWerk in samenwerking met stichting Interlokaal een ander beroepskeuzetraject georganiseerd. Over de periode van mei tot oktober beschreven ze kort de ontwikkeling van acht Somalische vluchtelingen die zij begeleidden. Het traject geeft duidelijk weer met welke complicaties de vluchtelingen en instanties te maken kregen, maar ook welke mogelijkheden werden geboden en de kansen die de vluchtelingen benutten. De groep is hierbij in te delen in drie categorieën.

Onder de eerste categorie vielen Bile, Cadow en Abdelkader. Bij hen is het traject niet geslaagd. Bile leefde van een uitkering, maar gaf in mei aan dat hij wilde werken als buschauffeur. Er werd een afspraak met hem gemaakt en er werden extra taallessen geregeld bij het ROC. In juni staat er dat hij niet was komen opdagen bij de taallessen, dus werd er vervolgens een afspraak met hem gemaakt. In juli bleek dat hij weer niet was komen opdagen, waarna vervolgens gesteld werd dat er een nieuw plan gemaakt moest worden. Abdelkader maakte in mei een afspraak, maar kwam vervolgens nergens opdagen. Wanneer ze Abdelkader naderhand opbelden, vertelde hij beide keren dat hij de afspraak was vergeten. Cadow wilde graag een opleiding volgen bij het ROC, maar maakte er ook een potje van volgens de beschrijving, waardoor ze hem niet verder konden helpen. Het ontbreken van structuur in de levens van deze vluchtelingen, was van grote invloed bij de problemen die ze ondervonden op de arbeidsmarkt. Ook is er sprake van een gebrek aan capaciteit en misschien ook wel wilskracht, aangezien het niet blijkt dat ze zelf veel energie staken in een zoektocht naar een baan. Verder werd bij Cadow op de laatste pagina vermeld dat hij blijvend letsel had opgelopen aan mishandelingen in het verleden. Dit kan zijn traject nog eens extra hebben bemoeilijkt.

De tweede categorie bestond uit Omar, Jamaac en Said, zij bleken zo ver van de arbeidsmarkt verwijderd te zijn, dat een betaalde baan te hoog gegrepen was. In mei bleek dat Omar geen vast postadres had en de prioriteit lag bij het aanvragen van een uitkering. In juni werd er bijzondere hulp voor hem aangevraagd; hier stopte zijn traject dan ook. Jamaac zat in de reclassering toen hij in mei op gesprek kwam. In juni waren ze op zoek naar een plek waar hij begeleid kon wonen, in dit stadium stopte ook zijn beroepstraject. Said had alcoholproblemen en had schade aangericht bij het Somalische café, ook had hij moeite met het aanvragen van een uitkering. Ze zijn vervolgens met de politie op zoek gegaan naar een oplossing voor deze problemen, waar ook zijn traject eindigde.

⁵³ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996). Door het ontbreken van volledige namen bij deze personen, is het niet mogelijk om te traceren of deze personen na dit traject.

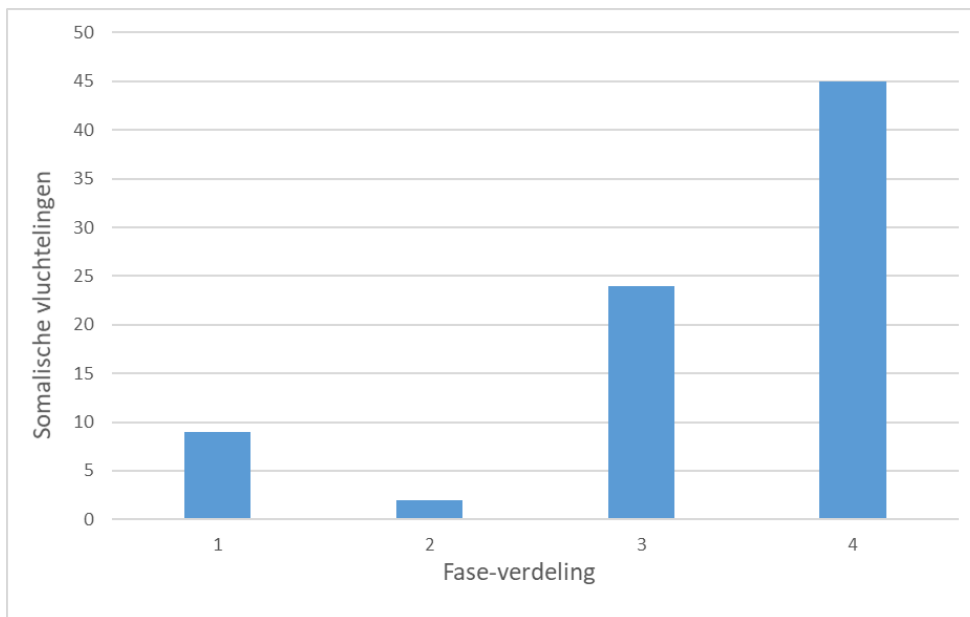
De derde categorie is wel succesvol en bestond uit Feisal, Farah en Sheik Omar. Feisal had in juni zijn uitkering stopgezet en kon aan de slag bij een computerbedrijf. De laatste twee maanden had hij geen hulp meer nodig omdat hij een baan had. Farah wilde in mei graag dat zijn diploma werd gewaardeerd. In juni werd zijn diploma gewaardeerd en in juli begon hij met het volgen van een computercursus om zo zijn kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. In juli was het Farah vervolgens gelukt om een baan te vinden. Sheik Omar wilde graag in juli een bedrijf starten en was vanaf oktober verder met dit plan aan de slag gegaan. Deze categorie vluchtelingen hadden de capaciteiten om te slagen op de arbeidsmarkt. Daarnaast toonden ze zelf initiatief en doorzettingsvermogen naar het zoeken van een baan. Dit zou ervoor kunnen hebben gezorgd dat deze categorie wel slaagden op de arbeidsmarkt in tegenstelling tot de vorige categorieën. Het blijft echter onbekend hoe deze categorie in een later fase presteerden op de arbeidsmarkt, aangezien het vaak voorkwam dat Somaliërs vroegtijdig stopten door onregelmatig of niet passend werk.⁵⁴

Wanneer deze oorzaken en voorbeelden zo worden bekeken lijkt het alsof de Somalische vluchtelingen zeer problematisch integreerden op de arbeidsmarkt. Een ander perspectief is echter noodzakelijk om deze problematiek te nuanceren. In 2002 maakte de gemeente Nijmegen een fase-indeling over Somalische vluchtelingen en hun afstand tot de arbeidsmarkt. In deze fase-verdeling stond fase 1 voor een positie dichtbij de arbeidsmarkt, waar fase 4 stond voor een positie ver verwijderd van de arbeidsmarkt. In figuur 5 is te zien dat ongeveer tachtig procent zich in fase 3 en 4 bevond. Fase drie en vier waren dusdanig ver van de arbeidsmarkt verwijderd dat zij geen kans maakten op een betaalde baan. Voor deze groep werden dan ook speciale trajecten georganiseerd, die meer een maatschappelijke functie hadden, zoals het doen van vrijwilligerswerk. In figuur 6 wordt duidelijk dat er ook maar een kleine groep behoefte had aan betaalde arbeid, aangezien maar drie procent van de vragen arbeid gerelateerd waren. Een grote groep was dus nog niet klaar om te gaan werken, waardoor er verschillende arbeidstrajecten mislukten, zoals die van Omar, Jamaac en Said.⁵⁵

⁵⁴ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 310, Verslagen van werkbeprekingen (2001-2002).

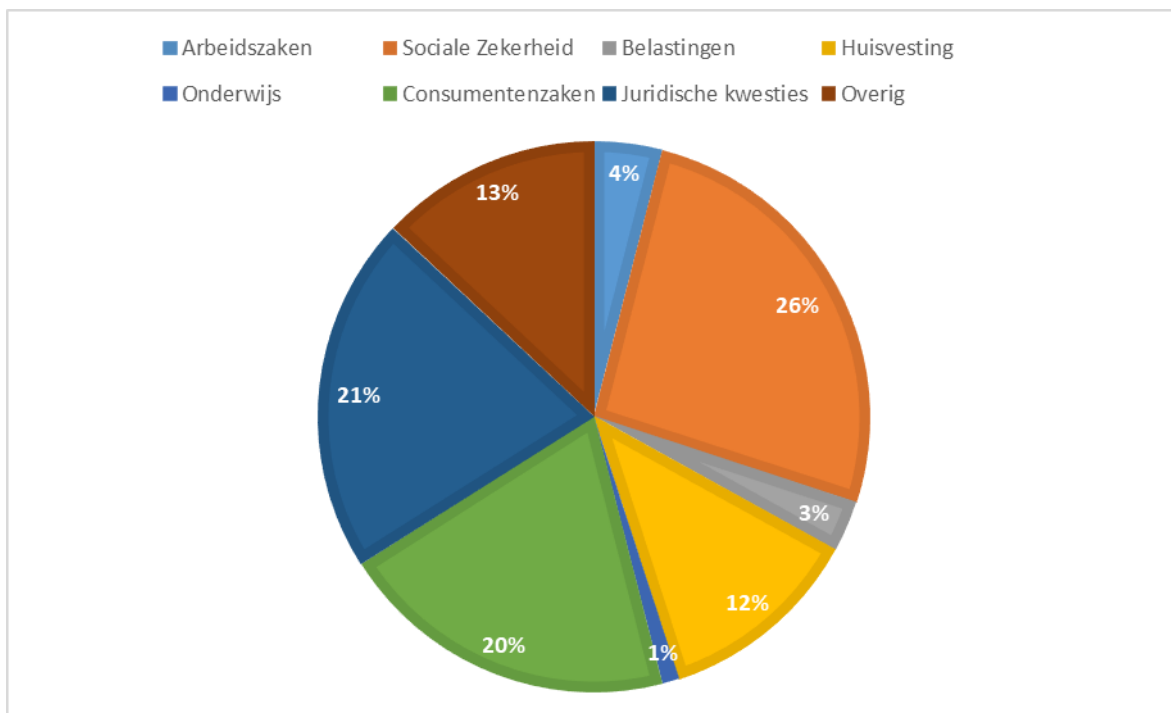
⁵⁵ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 310, Verslagen van werkbeprekingen (2001-2002); RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 317, Eindmeting en evaluatie (2002).

Figuur 5: Fase-verdeling van Somalische vluchtelingen in de gemeente Nijmegen uit 2002 (in absolute aantallen) (n=80)

Bron: Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal 1384, inv.nr. 317, Eindmeting en evaluatie, (2002).

Figuur 6: Vragen gesteld door Somalische vluchtelingen^a bij het hulploket van het Tusmo-project in Nijmegen tussen de periode juni t/m september 2001 (in procenten)

a: Er zijn 240 vragen gesteld door 168 verschillende vluchtelingen

Bron: Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal 1384, inv.nr. 317, Eindmeting en evaluatie, (2002).

Ook ontstond er een daling in netto participatiegraad in 2008, zoals te zien in figuur 1. Rond dit jaar kwam namelijk de tweede golf Somalische vluchtelingen naar Nederland. Dit zorgde ervoor dat het proces dat de eerste golf had doorlopen, vervaagd werd door de tweede golf, waardoor de netto participatiegraad op de arbeidsmarkt daalde. Dit effect werd versterkt door het feit dat de vluchtelingen van de tweede golf minder hoog opgeleid waren dan de vluchtelingen van de eerste golf toen zij naar Nederland kwamen. Daarnaast is bekend dat veel Somalische vluchtelingen naar het Verenigd Koninkrijk of de Verenigde Staten vertrokken. Zo ook Sheik Mohamed, een medewerker van het project. In deze landen zou je namelijk sneller een baan hebben en makkelijker je eigen bedrijf kunnen starten, stelt Bashir van WaalWerk. Vermoedelijk waren dit voornamelijk de succesvollere vluchtelingen die door migreerden. Alhoewel kwantitatieve gegevens hiervoor ontbreken, biedt dit wel een tweede verklaring voor de daling van de netto participatiegraad.⁵⁶

Genderverhoudingen werden niet expliciet benoemd als structurele oorzaak, ondanks dat deze wel zo beschouwd kunnen worden. Somalische vrouwen zijn in vergelijking met vrouwen uit andere migrantengroepen ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt. Een verklaring hiervoor is te vinden in de gezinssituatie van de Somalische vluchtelingen. De vrouwen gaven zelf aan dat de hoge verwachtingen van de 'extended family' die ze in Somalië kenden, niet waargemaakt konden worden in de Nederlandse context aangezien de meeste families uit elkaar waren gevallen. Somalische vrouwen voelen zich niet genoodzaakt om te gaan werken, aangezien zij ook beroep kunnen doen op een uitkering. De projecten die voor Somalische vrouwen werden georganiseerd, betroffen onderwerpen als het opvoeden van kinderen of het verbreden van hun sociale kringen. Bij de projecten van Waalwerk, werd louter gesproken over mannen, wat erop wijst dat door WaalWerk Somalische vrouwen niet als geschikte kandidaat werden gezien. Aan de andere kant hadden de Somalische vrouwen wel invloed op de projecten die werden georganiseerd. Dit kan er op duiden dat er bij Somalische vrouwen in Nijmegen ook weinig initiatief bestond om zichzelf te positioneren op de arbeidsmarkt. De uitkering die deze vrouwen kregen, had ook nog als gevolg dat de man de rol als kostwinner verloor, waardoor veel echtscheidingen plaatsvonden.⁵⁷

⁵⁶ RAN, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 314, Voortgang (2001 – 2002); D. Sporton en V. Gill, Sporton, "Identities on the Move: the integration experiences of Somali refugee and asylum seeker young people." *Economic and Social Research Council* (2007) 3-8; T. de Vroome en F. van Tubergen, 'The employment experience of refugees in the Netherlands' *International Migration Review* 44.2 (2010) 376-403.

⁵⁷ Regionaal Archief Nijmegen, 312 Voorlichting aan Somalische vrouwen, 2000 - 2002, 1 omslag; E. Dourleijn, *Vluchtelingengroepen in Nederland* (Den Haag 2011) 108-114.

2.2 Interviews

Er zijn in totaal vijf interviews afgenomen, waarvan twee van de geïnterviewden geen betaalde arbeid hebben verricht en de andere drie wel. De twee respondenten die in Nederland nooit betaalde arbeid hadden verricht waren Mahamed en Nour. Beiden zijn ze op latere leeftijd naar Nederland gekomen, 50 respectievelijk 38 jaar oud. Ze mochten pas beginnen met werken nadat ze een aantal jaar hebben gewacht in het AZC op een officiële status. Ondanks dat ze geen betaalde arbeid hebben verricht, hebben ze wel vrijwilligerswerk gedaan.

De twee mannen hadden verschillende redenen om vrijwilligerswerk te doen. Mahamed wilde de Nederlandse taal leren, terwijl Nour het als opstapje zag naar de betaalde arbeidsmarkt. Voor Mahamed waren er te veel moeilijkheden om te beginnen aan een betaalde baan. De voornaamste twee redenen waren: de cultuurverschillen en het gebrek aan een diploma. “Maar ik kom uit dorp, in dorp is geen tijd, werk hoe jij werkt.” Mahamed werkte in Somalië als boer waar hij zelf zijn werktijden kon bepalen, dit maakte de Nederlandse werkstructuur extra lastig voor Mahamed. Daarbij wist Mahamed dat hij geen diploma had, terwijl hij dit in Nederland wel zag als een vereiste om aan een baan te komen: “Omdat jij gaat werk, hier is niet ervaring, hier is alleen diploma”. Uit het interview blijkt dat door deze factoren, in combinatie met zijn oudere leeftijd en gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal, hij zichzelf niet zag als geschikte kandidaat voor de Nederlandse arbeidsmarkt.

Nour geeft echter in het interview aan dat hij wel graag wilde werken, maar door een aantal belemmerende factoren er niet in slaagde om een betaalde baan te vinden. Op de vraag waarom hij geen nieuwe baan had gevonden, antwoordde hij: ‘Na tweede jaar contract is stoppen, daarna ik ga nog een keer beginnen school, twee jaar. Als jij zegt ik ben vijfenvestig, ja, dan is het groter probleem en jij hebt kinderen, nog meer problemen.’ Nour wilde wel werken, maar zag in dat door zijn gebrek aan opleiding in combinatie met zijn hoge leeftijd, dit traject te moeilijk voor hem werd. Alhoewel Nour niet participeerde op de arbeidsmarkt, is wel een andere vorm van integratie te zien. Waar in Somalische context de mannen de rol van kostwinner op zich namen en zich weinig bemoeiden met de opvoeding van zijn kinderen, liet Nour in Nederland zien dit wel te doen. Ook Mahamed en Hassan lieten zich gelden als betrokken vaders en opvoeders.

De drie respondenten die er wel in slaagden een betaalde baan te vinden waren Abdullah, Hassan en Keen. De voornaamste overeenkomst tussen de drie verhalen is de moeite die ze hebben ondervonden bij het vinden van een baan. Abdullah geeft dit treffend weer: ‘Maar als jij wilt en doorzoekt, duurt het te lang en is het moeilijk.’ Volgens Abdullah moet je zelf op zoek naar een baan, wanneer je dit doet begint het pas moeilijk te worden. ‘Je moet die ervaring opbouwen, dat is heftig, dat is heel moeilijk’. Deze ervaring heeft Abdullah proberen op te bouwen als vrijwilliger, maar hier moest hij na een jaar stoppen omdat hij te veel last had van zijn knie. Toch heeft hij zich bewezen: ‘ze zeiden wij zoeken jou een kans, je bent echt goed om bij ons te werken’. Na een jaar op de wachtlijst kreeg Abdullah een betaalde baan aangeboden. Door in de tussentijd op eigen initiatief zijn rijbewijs te halen, wist Abdullah

zijn nieuwe werkgever aangenaam te verrassen, waardoor hij direct aan de slag kon. “Ik heb een auto. Ze waren een beetje verbaasd dat ik auto heb”. Door gebruik te maken van de verschillende voorzieningen, doorzettingsvermogen te tonen en zijn kans te pakken, lukte het Abdullah uiteindelijk om een baan te vinden.

Hassan en Keen toonden dezelfde gedrevenheid bij het zoeken naar een baan. Na het halen van zijn inburgeringscursus ging Hassan direct op zoek naar een baan. In Somalië was Hassan vertaler, maar hij was zijn diploma vergeten mee te nemen naar Nederland. “Ik had ook mijn taal was slecht en ik heb ook geen diploma, toch ik heb kans gekregen om te werken.” Doordat Hassan relatief snel de Nederlandse taal onder de knie kreeg en zich bewees op zijn werk, kreeg hij uiteindelijk een vast contract. Zonder geluk en de kans die hij heeft gekregen, was het volgens Hassan niet gelukt om een betaalde baan te krijgen.

Toen Keen naar Nederland kwam, was ze van plan haar universitaire diploma af te ronden, waar ze in Somalië aan begonnen was. Haar diploma's werden echter niet gewaardeerd en ze moest opnieuw beginnen met haar opleiding. Na deze te hebben afgerond kon ze na vijf jaar aan de slag als maatschappelijk werker. Uit het verhaal van Keen wordt duidelijk dat je heel flexibel moet zijn, wil je als Somaliër in Nijmegen een baan krijgen. De Nederlandse werkcultuur is volgens Keen moeilijk te begrijpen als Somaliër: “Soms is het ook lastig als jij twintig Nederlandse collega's hebt en jij bent de enige, eerlijk is eerlijk, dan voel je menselijkheid ook niet meer veilig, tenzij je een sterke persoon bent”. Het kostte haar enige tijd om te wennen aan de Nederlandse normen en waarden, grapjes en gewoontes, die ze volgens haarzelf nog steeds niet helemaal begrijpt. Toch heeft ze geleerd hiermee om te gaan, waardoor het voor haar makkelijker werd om met Nederlanders te werken.

Op de vraag of discriminatie een rol speelt bij het zoeken naar baan, antwoordde Keen: “Ik zeg niet dat meneer zegt dat hij meer Somaliërs gaat discrimineren, hij heeft niet opzettelijk gedaan, hij heeft niet vanochtend nagedacht van ik ga discrimineren, nee, het is gewoon menselijk. Maar ook Somalische mensen moeten ook gewoon laten zien dat zij meer kunnen, maar dat doen zij niet.” Een soortgelijk antwoord gaf Abdullah op de vraag wat het zo moeilijk maakte voor Somaliërs om een baan te vinden in Nijmegen: ‘Ze denken dat jij een anders bent dan andere mensen, ze twijfelen... Hier moet jij weten dat je hier gekomen bent en je gekomen bent moet je heel veel laten zien, dan krijg je jouw kans.’ Uit beide antwoorden blijkt een vorm van discriminatie, aangezien ze zich extra moesten bewijzen voor het krijgen van gelijke kansen.

Alle vijf de respondenten gaven aan dat de grote verschillen tussen werken in Somalië en Nederland ook een oorzaak was bij het niet vinden van een baan voor Somaliërs. Zo stelt Hassan dat er veel meer verplichtingen zijn in Nederland op werkgebied: “je kan bijvoorbeeld niet zomaar op vakantie gaan”. Nour merkt dit ook op en ziet dat de overheid een veel grotere rol speelt op de arbeidsmarkt dan in Somalië, dit maakt het volgens hem lastiger om een eigen bedrijf te starten. De Somalische trots in Nederlandse context zorgt volgens Keen voor moeilijkheden bij Somaliërs. Zo zouden Somaliërs vaak boos weglopen bij onenigheid met de werkgever, wat in Nederland vaak leidt tot ontslag.

De vijf respondenten hebben allen hun eigen traject doorlopen in de zoektocht naar een baan. De nieuwe taal en het gebrek aan diploma's in Nijmegen, maakten de zoektocht naar een nieuwe baan extra moeilijk. Door de hogere leeftijd van Mahamed en Nour lukte het ze niet om een baan te krijgen, ondanks dat Nour dit wel graag wilde. Door zichzelf te bewijzen, kansen te grijpen, zich aan te passen en doorzettingsvermogen te tonen, slaagden Abdullah, Hassan en Keen er wel in om een baan te krijgen. De vele obstakels die Somalische vluchtelingen moeten overwinnen verklaren ten dele waarom Somaliërs zo ondervertegenwoordigd waren (en zijn) op de arbeidsmarkt.⁵⁸

2.3 Deelconclusie

Het archiefmateriaal en de interviews geven duidelijk weer welke problemen de Somalische vluchtelingen op de arbeidsmarkt ondervonden. Ondanks een beperkt bronnencorpus en een gebrek aan literatuur, net als in het eerste hoofdstuk, is het toch mogelijk om een aantal factoren aan te wijzen die als verklaring kunnen dienen voor de positie van Somaliërs op de arbeidsmarkt.

Een van de structurele oorzaken was het gebrek aan structuur en ritme in het leven van de Somalische vluchteling. Dit probleem werd veroorzaakt en versterkt door de traumatische ervaringen van sommige Somalische vluchtelingen, die vaak gepaard gingen met alcohol en Qat gebruik. Hierdoor ontstond er een groep die niet in staat was om te werken, zoals Omar, Jamaac en Said. Wanneer er wordt gekeken naar de fase-verdeling van de gemeente Nijmegen, blijkt dat een aanzienlijk deel geen geschikte kandidaat was om te werken. Het feit dat een gedeelte van de Somaliërs in Nijmegen door hun persoonlijke omstandigheden niet in staat waren om te werken, biedt ten delen een verklaring voor de zwakke positie op de arbeidsmarkt van Somaliërs.

Een andere oorzaak kan gevonden worden in de aanbodzijde van de arbeidsmarkt, die niet aansloten op de behoeften van de Somalische vluchtelingen. Dit zorgde ervoor dat een deel van de Somaliërs die wel wilden werken en hier ook geschikt voor waren, uiteindelijk niet op de arbeidsmarkt terecht kwamen. De banen waar Somaliërs vaak in belandden, was vaak laaggeschoolde arbeid met onregelmatige uren. De Somalische vluchtelingen in Nijmegen waren vaak ontevreden met deze banen en stopten hier snel mee. De reden hiervoor was dat Somaliërs in Nijmegen vaak opzoek waren naar banen waar ervaring en opleidingsniveau voor nodig waren. De werkgevers in Nederland erkenden deze ervaring en dit opleidingsniveau vaak niet. Door het niet erkennen van het 'human capital' van de Somalische vluchtelingen, ontstond er vaak een mismatch tussen de werkgever en de Somalische vluchteling (de werknemer). Dit dient als aanvullende verklaring op het artikel 'The Employment Experience of Refugees in the Netherlands', die ook stellen dat het ontbreken van 'human capital' een reden was dat Somaliërs slechter presteerden op de arbeidsmarkt.⁵⁹

⁵⁸ Zie bijlage 1,2,3,4,5.

⁵⁹ T. de Vroome en F. van Tubergen, 'The employment experience of refugees in the Netherlands' *International Migration Review* 44.2 (2010) 376-403.

De groep die er wel in slaagden om een betaalde baan te krijgen in Nijmegen had deze ‘human capital’ vaak wel. Zo werd Feisal zijn diploma erkend en kwam hij snel aan een baan en haalde Hassan zijn voordeel uit zijn talenkennis, waardoor hij ook snel aan het werk kon. Daarnaast liet Keen zien dat door het halen van diploma’s het voor haar mogelijk was om een betaalde baan te krijgen, alhoewel ze gedurende dit proces veel moeilijkheden ondervond. De kansen op het vinden van een baan werden dus aanzienlijk vergroot wanneer de Somalische vluchtelingen bezat over capaciteiten die hem of haar aantrekkelijk maakten voor de arbeidsmarkt. Toch was dit vaak niet voldoende en moest de vluchteling in staat zijn om doorzettingsvermogen te tonen en de kansen te grijpen die hem of haar geboden werden.

Tot slot zijn er twee andere factoren die een rol kunnen spelen bij de Somalische vluchtelingen op de arbeidsmarkt, maar waar nog onvoldoende over bekend is om als verklaringen aan te wijzen. De eerste factor is de emigratie van Somalische Nederlanders naar de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, wat zowel door Keen wordt benoemd als aangestipt wordt in de literatuur.⁶⁰ De tweede factor is de al dan niet discriminatie die uit het verhaal van Abdullah en Keen naar voren komt. Zij stellen beide dat ze anders werden behandeld op de arbeidsmarkt, omdat zij van Somalische afkomst zijn. In hoeverre het hier om discriminatie ging, is moeilijk te stellen. Een kwantitatief onderzoek naar discriminatie op de werkvloer zou hier meer inzicht in kunnen bieden.

⁶⁰ D. Sporton en V. Gill, Sporton, "Identities on the Move: the integration experiences of Somali refugee and asylum seeker young people." *Economic and Social Research Council* (2007) 3-8.

Conclusie

Het debat omtrent de multiculturele samenleving is de afgelopen twee decennia onlosmakelijk verbonden aan de integratie van nieuwe groepen migranten. De Somalische vluchtelingen speelden (en spelen) een unieke rol in dit debat, aangezien uit verschillende onderzoeksrapporten is gebleken dat hun structurele integratie problematisch verliep in vergelijking met andere vluchtelingengroepen. Dit resulteerde in een negatieve beeldvorming over de Somalische vluchtelingen in zowel de media als politiek. Een verklaring naar deze slechtere structurele integratie bleef echter uit. In deze scriptie is daarom getracht om een verklaring te vinden op de vraag ‘waarom de onderwijs- en arbeidsintegratie van Somalische vluchtelingen problematisch verliep in Nijmegen tussen de periode 1989-2012’.

In het eerste hoofdstuk wordt duidelijk dat er verschillende factoren van invloed zijn die een verklaring bieden op de problematische onderwijsintegratie. Zoals in de literatuur wordt gesteld, is aangetoond dat het gezin een belangrijke rol speelde in de integratie van vluchtelingen in het voortgezet onderwijs. De voornaamste problemen die vluchtelingen in het taalonderwijs ervaarden, kwamen voornamelijk voort uit het feit dat de aanbod van de overheid en taalinstututen niet goed afgestemd was op de behoefte van de vluchteling. Eenzelfde verklaring kan ook gegeven worden voor de lagere onderwijsniveaus van de Somalische jongeren in het voortgezet onderwijs, aangezien er geen rekening werd gehouden door de Internationale Schakelklas met de specifieke problemen die Somalische jongeren ondervonden. De lagere opleidingsniveaus in het vervolgonderwijs zijn te verklaren door de vele obstakels die de Somalische vluchtelingen ondervonden en de gebrek aan kansen die ze werden geboden.

In het tweede hoofdstuk wordt een voorzichtige verklaring geboden op de geringe slagingskansen van Somalische vluchtelingen op de arbeidsmarkt in Nijmegen. Een mismatch tussen de werkgevers en de Somalische vluchtelingen speelden hierin een belangrijke rol. De Somaliërs in Nijmegen waren vaak ontevreden over het werk dat zij aangeboden kregen, waardoor het voor veel Somaliërs niet aantrekkelijk was om te gaan werken. Het beschikken over ‘human capital’, zoals ook wordt aangegeven in de literatuur, maakte het voor werkgevers interessant om sommige Somalische vluchtelingen aan te nemen en vergrootte de slagingskans van deze Somaliërs op de arbeidsmarkt.⁶¹ Wat daarnaast nog meespeelden was het feit dat veel Somaliërs door hun persoonlijke problemen niet in staat waren om te werken.

De verklaringen die in beide hoofdstukken naar voren komen kunnen niet als alomvattend worden beschouwd. Er zijn nog een aantal factoren die verder moeten worden onderzocht om een completere verklaring te bieden. Zo zou een kwantitatief onderzoek naar de emigratie van Nederlandse Somaliërs naar de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, aan kunnen tonen welke invloed dit

⁶¹ T. de Vroome en F. van Tubergen, ‘The employment experience of refugees in the Netherlands’ *International Migration Review* 44.2 (2010) 376-403.

had op de problematische onderwijs- en arbeidsintegratie. Daarnaast zou verder onderzoek naar discriminatie op de arbeidsmarkt ook een extra verklaring kunnen bieden.

Concluderend liggen er nog wel verschillende kansen in het doen voor vervolgonderzoek. Het kostte bijvoorbeeld veel tijd om Somaliërs in Nijmegen te vinden voor de interviews. Er zal dan ook op een gestructureerde wijze moeten worden gezocht naar Somaliërs die beschikbaar en geschikt zijn voor een interview, omdat het anders moeilijk is om een diverse groep met geschikte en beschikbare respondenten te vinden. Daarnaast is het bij het opstellen van de vragenlijst belangrijk om rekening te houden met het taalniveau van de vluchteling. Tot slot kan worden gesteld dat deze scriptie een begin heeft gemaakt aan het bieden van een verklaring voor de structurele integratie van Somalische vluchtelingen. Deze verklaringen bieden inzicht in de positie van de Somalische vluchtelingen in de Nederlandse samenleving en zijn daarom van waarde in het academische debat omtrent de multiculturele samenleving.

Bibliografie

Primaire bronnen

Regionaal Archief Nijmegen, Bestuursdienst Gemeente Nijmegen 1992 – 1998, inv.nr. 2448, Emancipatie en minderheden (1992-1998).

Regionaal Archief Nijmegen, Dienst Educatie en Welzijn Gemeente Nijmegen 1985 – 1998 (1107), inv.nr. 1343, Somalische Vereniging Gelderland (1996-1998)

Regionaal Archief Nijmegen, Dienst Educatie en Welzijn Gemeente Nijmegen 1985 - 1998 (1107), inv.nr. 2781, Instelling voor Volwasseneducatie Rijk van Nijmegen/Studiecentrum Rijk van Nijmegen. Subsidiëring activering basiseducatie en coördinatie taallessen (1994-1998).

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004 (1384), inv.nr. 306, Somalische Vereniging Gelderland, 1996-1998.

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972 – 2004 (1384), inv.nr. 307, Somalië-conferentie en het project Beroepskeuzebegeleiding Somalische Vluchtelingen (1996).

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972 - 2004 (1384), inv.nr. 310, Verslagen van werkbesprekingen (2000 – 2002).

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004 (1384), inv.nr. 311, Adviesgroep (2000-2002).

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004 (1384), inv.nr. 312 Voorlichting aan Somalische vrouwen, 2000 – 2002.

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004, inv.nr. 313, Begeleid wonen voor Somalische alleenstaande minderjarige asielzoekers (2000 – 2002).

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972 – 2004 (1384), inv.nr. 314, Voortgang (2001 – 2002).

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972-2004 (1384), inv. nr. 316, Conferentie 'Integratie van Somaliërs in Nederland' en publicaties naar aanleiding daarvan (2001-2003).

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal en voorgangers 1972 – 2004 (1384), inv.nr. 317, Eindmeting en evaluatie, 2002.

Regionaal Archief Nijmegen, Stichting Het Inter-lokaal (1384), inv.nr. 318, Voortzetting van het project (Tusmo 2) (2002 – 2004).

Regionaal Archief Nijmegen, Canisius College, locatie Berg en Dalseweg 1995 – 2000 (1070), inv.nr. 126, Jaarverslag van de Internationale Schakelklas (1998-1999).

Rapporten over de gemeente Nijmegen, Integratiemonitor, Ontwikkelingen en analyses op integratiegebied (2007).

Secundaire bronnen

- A., Warsema, A., van Keulen, F., de Graaf, 'Somalische ouders over opvoeden in Nederland' (Amsterdam 1998).
- B., Tuk, e.a., 'Je wilt je kind niet kwijtraken' (Utrecht 2010).
- B., de Wever, P., François, 'Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis in praktijk' (Schaarbeek 2003).
- D., Sporton, V., Gill, Sporton, 'Identities on the Move: the integration experiences of Somali refugee and asylum seeker young people', *Economic and Social Research Council* (2007).
- De Volkskrant, 'Helpt Somaliërs in Nederland zit in de bijstand' (12 mei 2015).
- E., Dourleijn, J., Dagevos, 'Vluchtelingengroepen in Nederland' (Den Haag 2011).
- E., Van den Reek, 'Somaliërs en integratie: een profielschets' (Tilburg 2001).
- F., Smit e.a., 'Opvattingen van allochtone ouders over onderwijs: tussen wens en realiteit. Een inventarisatie van de verwachtingen en wensen van ouders ten aanzien van de basisschool en educatieve activiteiten in Rotterdam' (Nijmegen 2005).
- H., Obdeijn, M., Schrover, 'Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550' (Amsterdam 2008).
- I., Andriessen e.a., 'Gevlucht met weinig bagage. De leefsituatie van Somalische Nederlanders' (Den Haag 2017).
- J., Geets e.a., 'Nieuwe migranten en de arbeidsmarkt', *Tijdschrift van het steunpunt WSE* (2006).
- J., Jansen, 'Bepaalde huisvesting: een geschiedenis van opvang en huisvesting van immigranten in Nederland, 1945-1995' (Amsterdam 2006).
- J., Klaver, P., Poel, J., Stouten, 'Somaliers in Nederland. Een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor het beleid' (Amsterdam 2010).
- J., Hartog, A., Zorlu, 'How important is homeland education for refugees' economic position in The Netherland', *Journal of Population Economics* 22:1 (2009).
- L., Lucassen, J., Lucassen, 'Vijf eeuwen migratie. Een verhaal van winnaars en verliezers' (Amsterdam; Antwerpen).
- M., de Jonge, C., Veen, 'Qatgebruik onder Somaliers in Nederland' (Utrecht 2011).
- M., Hülsken, 'Kiezen voor kinderen?: Vrouwentijdschriften en hun lezeressen over het katholieke huwelijksleven, 1950-1975' (Nijmegen 2010)
- N., Van der Veeken, 'Somalische mannen in beeld. Vinden, verbinden en meedoen' (Nijmegen 2014).
- P., Fortuyn, ' "Tegen de islamisering van onze cultuur." Nederlandse identiteit als fundament' (Utrecht 1997).
- P., Lakeman, 'Binnen zonder kloppen: Nederlandse immigratiepolitiek en de economische gevolgen van Nederland 1914-1995' (Amsterdam 1999).
- S., Leydesdorff, 'De mensen en de woorden' (Amsterdam 2004).
- T., Verschuere, 'De hoorn van waanzin. Soedan, Ethiopie, Somalie' (Leuven 1995).

T., de Vroome, F., van Tubergen, 'The employment experience of refugees in the Netherlands' *International Migration Review*, 44:2 (2010).

T., Pels, M., de Gruijnter, 'Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie. Opvoeding en ondersteuning in gezinnen uit Iran, Irak, Somalie en Afghanistan in Nederland' (Assen 2005).

Waarvan kranten

NOS, 'Vluchtelingenkinderen uit jaren 90 presteren goed op school' (7 maart 2017)

NRC Handelsblad, 'Het multiculturele drama' (29 januari 2000).

Trouw, 'Ik hoop dat meerderheidsdenken me vreemd zal blijven' (13 oktober 2017).

Trouw, 'Integratie Somaliërs moet anders' (2 april 2014).

Waarvan webpagina's

Huis van Nijmeegse de Geschiedenis,
https://www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl/info/Stichting_Het_Inter-lokaal, laatst geraadpleegd op 13-01-2020.

Waarvan rapporten

J., Dagevos e.a., 'Rapportage minderheden' (Den Haag 2003).

J., Dagevos, 'Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland' (Den Haag 2001).

P., Schnabel e.a., 'Jaarrapport integratie 2005' (Den Haag 2005).

Illustraties

Bron: 14 november 2018, Vluchtelingen in de klas: Somalië, *Onderwijs van morgen*
<https://www.onderwijsvanmorgen.nl/vluchtelingen-in-de-klas-somalie/>

Bijlagen Interviews

Bijlagen van de interviews op te vragen bij Mats Jacobs.